

HRVATSKI
PLANINAR
1934.

Glasilo „Hrvatskoga Planinarskoga Društva“

XXX. tečaj

Uredio :

Dr. Ante Cividini

Zagreb 1934.

Tisak „Tipografija“ d. d., Zagreb

I. PLANINARSKA MISAO:

1. Cividini Ante:
  1. Diljem domovine 1874—1934. .... 1—3, 49—52
  2. Idejni razvoj »Hrvatskoga planinarskoga društva« ..... 337—349
2. Krivokapić Dušan:
Razmatranje o planinarskoj strasti ..... 353—359
3. Kušan Fran:
Planinarstvo i prirodoslovne nauke ..... 349—352

II. DILJEM DOMOVINE:

1. Kušan Fran:
Od Škrljeva do Novoga duž Hrvatskog primorja ..... 182—186, 199—202
2. Strohal Rudolf:
Uz Lujzinsku cestu ..... 361—384
3. Šenoa Milan:
Željeznicom od Zagreba do Sušaka ..... 3—10, 52—58
4. Tanodi Micika:
  1. Bosnom ponosnom u Liku vrletnu ..... 97—114, 177—182, 193—198,
225—247, 305—315
  2. Na Uskrs u Gorskome kraju ..... 145—150
5. Vučić Vladimir:
Podkapelska dolina ..... 59—64

III. SA VISINA I DUBINA:

1. Fleger Josip:
Planine Hercegovine ..... 395—401
2. Girometta Umberto:
Turizam Biokovskog područja ..... 248—252
3. Horvat Andela Lina:
Žimi na Jahorini ..... 115—121
4. Krivokapić Dušan:
O nekim nazivima oko Šare i Koraba ..... 316—323
5. Kusijanović L.:
U bljesku gromova na Dobrašćici ..... 65—68
6. Kušan Fran:
Pioniri života na stijenama ..... 151—159
7. Pany Gjuro:
Preko Crljene Grede na Zmajevu ždrijelo ..... 68—73
8. Pavlas Dr.:
Izlet u Podrinje ..... 203—208
9. Plaček Josip:
  1. Durmitor i istočne bosanske planine ..... 11—24
  2. Srednje-bosanskim gorjem ..... 385—395
10. Regner Boris:
Nekoliko dana sa dinarskim gorštakom ..... 187—192

IV. LISTAK:

A: Pjesme:

1. Despot Ivan: Na Biokovu ..... 209—210
2. Gojtan Ivan: Na Visočici 25
3. Nazor Albert: Na planini 403
Planinil 74
4. Špoljar Zlatko: Vuzmica 160
5. T. F.: Kad bijasmo na vrhu... 253
6. Toni Bogumil: Popevke od Sanobora 122, 193, 324

B: Po domaćoj zemlji:

1. Brkić Josip — Zemljak Milan: Izlet na Sj. Velebit	26—31
2. Čička Stipe: Izlet na Motajicu	75—76
3. Drucalović Marija: Uskrš Osječana na Poganom vrhu	254—255
4. Horvat Anđela Lina: Izlet na Mosor	194—197
O nesreći na Kamničkim Alpama	325—329
Planinska idila uz vatru	404—410
5. Kiraly R.: Od Drenovca do Jankovca	210—212
6. Krivokapić Dušan: Crtice o vremenskim prilikama na Šar-planini	80—83
7. Kušan Fran: Kroz Južnu Srbiju	31—35, 76—80
8. Lazić Vera: Pepa se sprema na izlet	410—412
9. Mihordin Nikola: Duhovski izlet na Biokovo	255—257
10. Pintar Gabro: Vuzmice	160—161
11. Skopal Aneška: Boravak na Krvavcu	123—126
12. Škurla Ilijić Verka: Makarska, njena brda i njezino proljeće	207—208

C. Po tudini:

1. Kovačić Mirko: K ponoćnom suncu	329—334
Monastir, vrata raja	198—201
2. Šafar Stanko: Iz Mallnitza preko Sonnblicka na Glockner.	161—163
Watzmann	126—127

D: Književnost:

1. Blašković Vladimir: Sa planina i gora	36—37
2. Cividini Ante: Die Julischen Alpen im Bilde	164
Gimnastika skijaša	127—128
Gorski kotar	334
Kalendari za godinu 1934.	84—85
Ljeti i zimi u Jugoslaviji	257—258
Planinarska misao sredstvo znanosti	413—425
Planinski Vestnik	130, 213—214, 258
Plezalna tehnika	128
Prva pomoć i reševanje v gorah.	128
Svijetlo planina	212—213
Triglav v herojski dobi geološke vede	164
3. Murković Nikica: Pozornica. Br. 4 i 5	85—86
4. Špiler A.: Sa planinskih zatišja	37—41

E: Umjetnost:

1. Cividini Ante: »Čovjek«	425—428
Fotosekcija podružnice »Velebit« u Sušaku	129—130
Foto-Revija	214, 258—259, 334—335
Pokret umjetničke fotografije	41—43, 86, 129, 164—165
2. Frajtić August: Proljeće i fotografija	201—202

F: Iz časopisa i novina:

1. Cividini Ante: Planinarski dom na Iriškom Vencu	45
2. Čari i pogibili planinarstva	217
3. Dok domovi na Sljemenu budu izgrađeni, Sljeme će biti elektrificirano	259—260
4. Gdje da se gradi novi »Tomislavov dom«	259
5. Horvat Vlatko: Nedjeljni izleti na Sljeme	215—217
6. Jubilarni izlet Središnjice HPD u Split	203—204
7. Kako će Lika postati turistički kraj?	130—131
8. Dr. B.: Planinarska izložba u Zboru	428—430
9. Planinarsko sklonište na Kamešnici planini	165—166
10. Poslije skupštine	260
11. Sa skupštine podružnice HPD »Jankovac« u Osijeku	204—205
12. Sovsko jezero u Dilj-gori	205
13. Špiler A.: Šport i nasljedivanje	44—45

V. DRUŠTVENE VIJESTI:

A: Rad Središnjice HPD:

1. Asocijacija Slavenskih Turističkih društava	335
2. Cividini Ante: Tomislavov Dom na Sljemenu ne postoji više	86—92
3. Dugovanje podružnica	207
4. Glavna godišnja skupština Središnjice u Zagrebu	218
5. Godišnja skupština	205—206
6. Gradnja planinarskog doma na Sljemenu	206—207
7. Odlikovanje predsjednika HPD	218
8. Poslije katastrofe	131—142, 167—168
9. Posveta kuće na Risnjaku	206
10. Posveta planinarskih domova	218
11. Proslava 60-godišnjice Hrvatskoga planinarskoga društva	335—336 431—447
12. Savez planinarskih društava Kraljevine Jugoslavije	335
13. Skupština Središnjice HPD	261—301
14. Širi sastanak zagrebačkih članova HPD	218

B: Rad podružnica HPD:

1. »Bilogora« u Bjelovaru	220
2. »Čaklovac« u Pakracu	144, 301—302
3. »Dilj Gora« u Slavonskom Brodu	46—47
4. Glavna godišnja skupština »Bjelašnice« u Sarajevu	218—220
5. »Hajdova hiša« u Brodu na Kupi	170
6. Izlet na Sovsko jezero	142—144
7. Izlet u Jajce, Banja Luku i Mrkonjić-grad	302
8. »Mosor« u Splitu	47—48, 168—170
9. Otvorenje kuće na Biokovu	206
10. Otvorenje kuće na Jankovcu	206
11. Otvorenje nove planinarske staze na Bjelašnici	302—303
12. »Papuk« u Virovitici	170—175
13. Planinarska kuća na Biokovu	95—96
14. Planinarstvo u Zetskoj banovini	94—95
15. Proslava 10-godišnjice »Bjelašnice«	45—46
16. Skijaška skakaonica u Skradu	218
17. Spomen-medalja »Bjelašnice«	304
18. Stanje nasada oko »Doma Kraljice Marije«	303—304
19. »Strmac« u Novoj Gradiški	220
20. Training skakaonica u Skradu	447—448
21. Učkar: Kamena kula na najvišem vrhu Kamenjaka na otoku Rabu i piramida u šumskom perivoju Dundo	93—94
Podružnica HPD Kamenjak u Rabu	94
22. »Visočica« u Gospiću	222—224

VI. SLIKE :

1. Na priložima:

Između strana: 1, 24—25, 49, 72—73, 97, 120—121, 145, 160—161, 184—185, 193, 200—201, 225, 312—313, 328—329.

2. U tekstu:

Na strani: 12, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 27, 29, 30, 32, 33, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 71, 73, 77, 78, 79, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 99, 101, 103, 105, 107, 109, 111, 114, 116, 119, 121, 124, 125, 149, 150, 153, 155, 157, 163, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 227, 229, 231, 233, 235, 237, 241, 315, 359, 401.

3. Crteži:

Na strani: 360, 402, 441.

Slava Viteškom Kralju

Aleksandru Prvomu Ujedinitelju!

Naš Kralj je mrtav

Tako kratko ali jezovito žurio se glas od ustiju do ustiju, od kuće do kuće, od sela do sela, iz dola na brijeg, sa brijega u dol, dok nije obišao sve krajeve prostrane države naše. I gdje god je našao ljude, svagdje je uzbudio njihove duše. Svaka je duša, zatečena, pitala sama sebe: »Zar tako naglo, tako neočekivano? Što se je dogodilo? Ta još je jučer kretao se On među nama, a danas već da nepomičan i leden sniva vječni san?! Ta još smo jučer klicali Njemu: Živ i zdrav svijetli Kralju naš! — a danas: Vječnaja Mu pamjat!«

Oh, kako je krut, besrčan udes ljudski!
»Nema doista ništa žalosnije, nego je čovjek
od sveg ,što god diše na zemlji, što god se miče.«

(Homer)

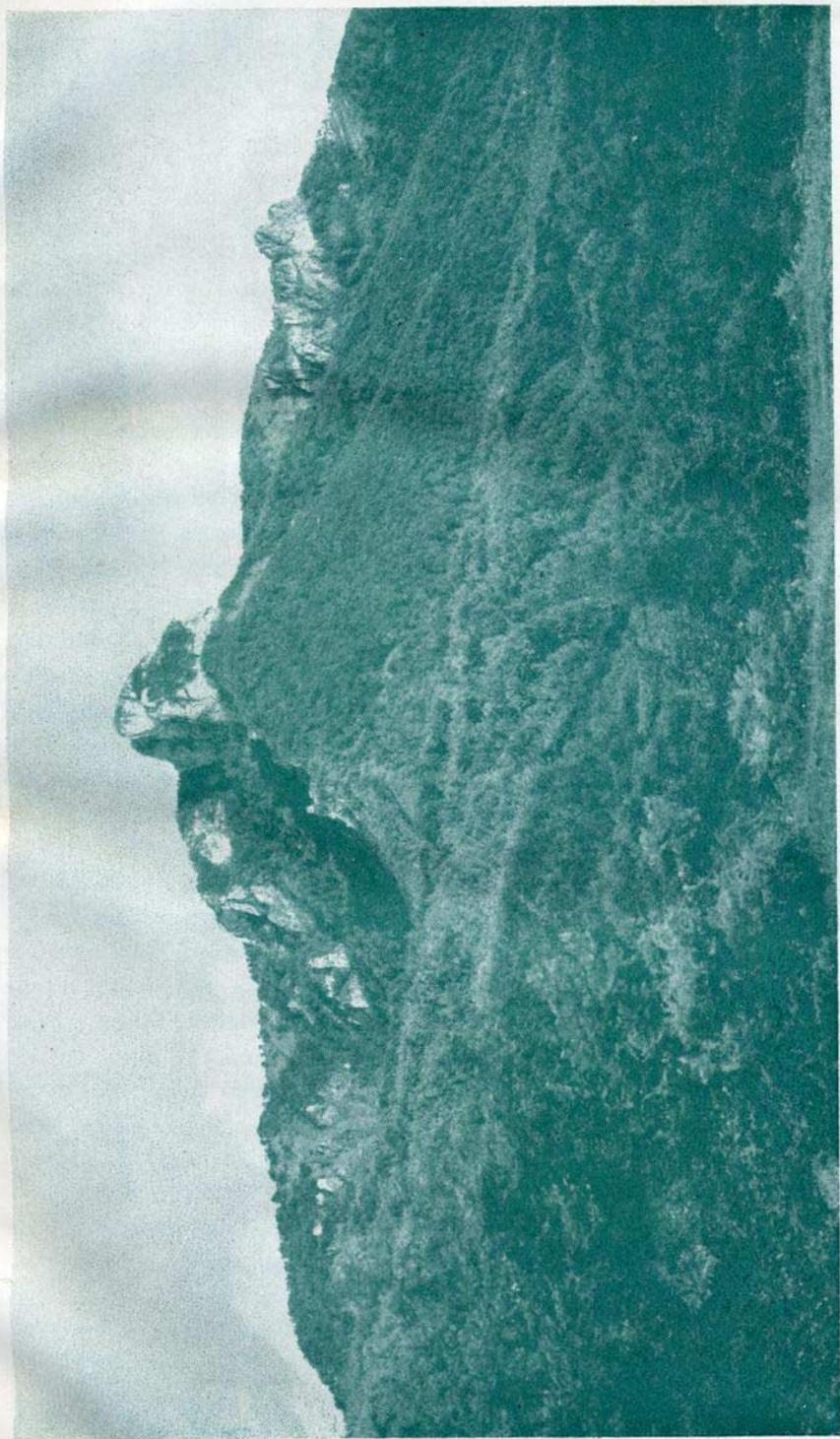
Djetinjstvo je svoje proveo u tuđini, daleko od zavičaja, daleko od domovine svoje. Tek u misli smio je ljubnuti draže skute njezine. A kad Mu je Bog dosudio da se ogrije na toplom krilu njezinu, kratak bijaše čas. Sreća je domovine pozivala Njega, da se spremi na nova odricanja, nove trpnje i nove žrtve. Na bojnim poljima dokazuje uzvišenu ljubav za malu domovinu Svoju, a iz nje poput cvijeta buji i razvije se snaga uma i srca. U krvi, toploj krvi čovječjoj kupala se zemlja, dok je dozrijevala Njegova kušnja, spoznaja, žilavost i tvrdinja.

U takvoj školi cvala je i procvala mladost Njegova. A kada je trijezno, ozbiljno i slavno završio tešku pripremu za vođu naroda Svoga, narod Ga je u triumfu dočekao i poveo na most državnoga broda, da odanle upravlja sudbinom njegovom u luku mira i blagote. A On mlad, kao kaplja rose svjež, tek 26 godina star, preuzima Kraljevsku vlast. Kao vrhovni komandant vojske, kao državnik radi u dan i u noću kasnu, zanimajući se za svaki kut i zakut države svoje. Sav savciti predaje Sebe u službu unutrašnje izgradnje države s uzvišenom ljubavlju za veličanju budućnost njezinu. Znajući, da sve to zavisi od dobra i pravična odnošaja sa tolikim brojem velikih i malih susjeda naše države, nastojaše On, da i u tom pravcu izvrši teško i veliko djelo.

U opsežnom i napornom radu tjelesna i duševna snaga traži odmor i okrepu. A gdje se to može naći? U velikom i raskošnom carstvu Prirode. Naš izmoreni Kralj tražio je i našao na planinskim vršima Svoj mir i utjehu Svoju. I naše Sljeme, naš Tomislovov Dom i naša piramida zapisaše u Spomenicu svoju, da je zimi g. 1929. Kralj Jugoslavije na njihovu tlu tražio mir i dokoniku svoju.

Svagdje je bio, svuda je dospio, mnogo je izdržao i izvršio. Tek sve to bijaše brzo, kratko kao san. Još jučer bijaše među nama, a danas zaprepašteni i uzbuđeni gledamo u nepomično i ledeno tijelo Njegovo, a usne nečujno šapću:

Slava Viteškom Kralju Aleksandru I. Ujedinitelju!

SLJEME GORDOGA KLEKA

Foto: Lj. Griesbach

DILJEM DOMOVINE

Diljem domovine

1874—1934

Dr. Ante Cividini

I.

Na početku smo godine 1934.

Otvorimo knjigu našega rada i djelovanja u prošlosti! Prodimo sve stranice njezine, da uzmognemo sastaviti bilansu uspjeha i neuspjeha, dobitaka i gubitaka naših. Ta bilansa neka nam bude gledištem zrenja i mjerilom htijenja u budućnosti našoj.

Na prvoj stranici naše knjige netko je čvrstom rukom i kićenim potezima zarezao brojku **1874**.

Sve četiri znamenke ove brojke nešto su posivjele, njihovo je mastilo izbljedjelo. Nije ni čudo. Zeman je punih šest desetljeća rukom svojom listao preko njih, a one su sve to vrijeme ostale na pročelju knjige, da nama i ostalim naraštajima, makar posivjele i blijede, najuvjerljivije kažu, kako je čvrst i zdrav organizam, koji se odziva na časno i neokaljano ime »Hrvatsko planinarsko društvo«.

Šezdeset godina i jest i nije veliko razdoblje, ako ga sravnite s trajanjem vijeka čovječjega. I društvo proživljava svoj životni proces kao što i čovjek. I društvo ima svoje djetinjstvo, svoju mladost i svoju muževnost. O starosti društva samo je tamo riječ, gdje se pokazuju znakovi slabosti, nemoći i propadanja.

Je li HPD staro? Ne, nije. Ono je samo dugog vijeka, jer je još uvijek čilo, snažno i sposobno za život i za sve funkcije, koje život iziskuje. Naše je HPD u naponu muževne snage. S toga šezdeset godina života našega društva znači zapravo šezdeset kratkih odsjeka rada i djelovanja njegovog. U snažnom i sadržajnom radu vrijeme brzo prolazi. Dani, mjeseci i godine nestaju ispred nas kao prividi i slike. Kratki su dakle odsjeci života, što ih je naše društvo u šezdeset punih godina provelo. Kratki su zato, jer su puni sadržaja, uspjeha i slave.

Od godine 1874. do kraja godine 1933. naše je društvo pribralo na tisuće i tisuće članova u Središnjici i u 54 Podružnice. Ti su se članovi stekli ovamo iz redova svih građanskih zvanja i staleža. Eno s radnicima iz najvišeg kulturnog obrazovaništa surađuje trud-

benik iz najniže potleuške. Uz svećenika gle vojnika, uz profesora zanatnika, uz pravnika trgovca, uz mladića starca, uz stariju damu mladicu i tako redom. A svi i sve u najboljem međusobnom razumijevanju, drugarstvu, povjerenju i poštivanju.

Gdje i tko je ta sila, koja razne umove i nejednaka srca drži tako snažno na okupu?

Ta je sila sadržana u ideji, koja je predstavnik i nosilac moralala, što bez prisilja vlada našijem društvom. Tu su ideju začeli, razvili i nama je namrli oni svijetli uzori, koji osnovaše i podigoše HPD. Ti su uzori iz nesebične ljubavi spram čovjeka i njegove životne zajednice stvorili naše društvo, da bude ognjištem čovjštva, da bude stjecištem čudoredno jakih pojedinaca, da bude rasadnikom najplemenitijih misli o odnosu čovjeka sa svim dijelovima i činiocima životne zajednice njegove. U tom odnosu čovjeka sa životnom zajednicom iskahu slavni osnivači naši one jake poveze, koji stvaraju red u stvari, dušu svake zbiljnosti i sklada. Oni tu dušu iskahu i nađoše je, pak je nama u cijelosti ostaviše, da je dalje razvijamo i podižemo, a ako toga ne možemo, a ono barem da je ušćuvamo.

Mi smo pak potpuno svijesni, da je baština od naših pređa velike cijene. S toga je čuvamo kao najveću narodnu svetinju i nastojimo, da je ojačamo i povećamo, kako bi je u još većem opsegu predali onima, koji za nama dolaze. Mi otvoreno priznajemo, da su naši zaslužni predšasnici nastojali, da čovjeka pomiču i podižu do ideje savršenstva, i svijesno tvrdimo, da je njihovo pregnuće imalo velikih uspjeha. To nam dokazuju one brojne falange članova našega društva, koji su pod zastavom svojih vođa svi zajedno i svaki za se žudili za blagoslovom i srećom zajednice svoje.

Naši nam pređi pokazaše i put do toga blagoslova i do te sreće. Na tom putu nema trnja; na njem cvatu ruže mirisne poput nevinosti ljudske duše, crvene poput čiste krvi ljudskoga srca, koje zadahnjuje čisti čovječanski osjećaj. Tim putem vode nas svijetli dusi naših uzora dičnih i tim ćemo putem bez zapreka stići posljednjem cilju svome.

A znate li kakav su napis nad tim putem postavili uzori naši?

Ljubav, ljubav, ljubav!

Hoćemo li dakle tim putem? Jesmo li podobni da slušamo glas uzora naših? Imamo li sklonosti da slijedimo priglas velikih umova svijeta, koji u cijelosti tvrde duboko shvatanje i osjećanje predšasnika naših?

Hoćemo li i možemo li da se pokorimo imperativu umnoga Ifflanda, koji nam gromkim glasom dovikuje: »Poštujte zakone prirode — slušajte glas ljubavi, pa vam drugih zakona ne treba!«

Zar u toj zapovijesti ne primišljate glas najvišeg autoriteta, koji je dao prirodu, zakone i ljubav? Ako je snaga toga autoriteta dostupna vašoj spoznaji i vašemu čuvstvu, prodahnut ćete prirodu i zakone ljubavlju, koja život budi, razvedruje i promiče. U tom ugodaju duše s priznanjem ćete prigrliti misao, koju davno, vrlo davno izreče francuski čovjekoljubac Fenelon: »Samo je onaj pravi čovjek, koji sluša vječiti zakon ljubavi, što ga je sam Bog napisao u srce ljudsko. Ljubav, jedina ljubav govori iz nas, kadgod zamislimo nešto dobra, ona nas i kori, kad mislimo na zlo. Od nje nam je život, od nje sve dobro; ona je poput velikoga oceana svjetlosti, a naše su duše poput malih rijeka, koje odanle izlaze, pa se opet onamo svrate, da se ondje izgube...«

Ljubav je u istinu »ocean svjetlosti«, pred kojom nestaju tamne i mračne sjene našega života. Ljubav je »vječni zakon«, koji upravlja našim mislima i našim činima. Ljubav je nepresušno vrelo najplemenitijih zanosa, kao što je i zanos našega pjesnika Preradovića, koji tu živu, čvrstu i neslomljivu silu glorificira stihovima:

»O ljubavi, o diko najveća!

Kćerko božja, koju otac uda

Za sv'jet bj'edan, da po njemu svuda

Srećom rađa i na oca sjeća;

Ti svetece, kojoj svatko dube

Hram u srcu, jer sva srca ljube.«

Željeznicom od Zagreba do Sušaka

Dr. Milan Šenoa, Zagreb

Kad se je austrijska carevina razdijelila, kad je napokon iza duge borbe bilo uređeno i međusobno stanje kraljevine Hrvatske i Slavonije s jedne strane, a kraljevine Ugarske s druge strane, i to famoznom krpicom, onda se odluči madžarska vlada, da će graditi željeznicu do mora. Dva su motiva poglavito ponukala mjerodavne faktore da grade tu željeznicu. U jednu ruku: ugarskoj državnoj željeznici našao se jak konkurent, koji je na dvije strane dolazio do mora, do Trsta i do Rijeka, to je c. kr. priv. društvo južne željeznice, koje je pedesetih godina završilo prugu Beč—Trst, a šezdesetih godina Sv. Petar na Kršu—Rijeka; u drugu ruku: što je po nagodbi ili bolje po krpici postala Rijeka integrirajući dio madžarske kraljevine. Pod konac šezdesetih godina bude zaključeno, da se željeznica ima graditi. Izgledalo je, da će biti dva projekta, o kojima će se uopće go-

voriti. Projekt Belgijca Clavela od godine 1864., koji je vodio prugu preko Ogulina na Senj, kao da je posve zabačen bio; projekat, da se ide od Karlovca uz Lujzinsku cestu to jest uz Kupu do Broda na Kupi, a onda preko Delnica na more pade već u početku. Preosta dakle projekt ministrov: neka se primi početak Clavelove osnove, neka pruga pođe dolinom Mrežnice do pod Ogulin, a dalje neka vodi dolinom Dobre do Brod Moravica, a onda neka se kod Skrada priključi na Lujzinsku cestu. Čini se, da je u tom izboru ležalo poglavito financijsko pitanje po srijedi: sva pruga od Kupe kod Karlovca pa do malo ispod Vrbovskoga ide po tadanjoj Vojnoj Krajini, pa su početnici te zamisli dobro računali sa dobrohotnošću zapovijedajućega generala baruna Molinarya.

Godine 1870. već se ozbiljno radi na čitavoj pruzi. U velike se prevariše poduzetnici u računima, kada je trebalo otkapati prodore između Generalskoga Stola i Ogulina, pa između Lokava i Rijeke: iskopani materijal, koji bi se imao rabiti za nasipe, morali su spustiti u dubinu, da njime zatrpaju množinu spilja, koje se pokazale pod prugom, a za nasipe trebalo je kopati novi materijal. Željeznica ide na visini od 700 m kad se pokaže more, a na ulazu u Sušak ima još pedeset metara, dakle su naše luke i pristaništa posve isključena bila od te nove željeznice. Tek poslije sa gradiše 2100 m dugi tunel kroz Brajdicu, koji je vodio u sušačko pristanište. Pruga je u porabi od početka godine 1875.

Vlak ostavlja Zagreb (D)* na glavnom kolodvoru (123 m). Već u početku dijeli se od karlovačke pruge pruga na zapad, koja ide preko kolodvora Zagreb—Sava put Zagorja i Slovenije. Karlovačka pruga siječe prvi put Savsku cestu kod tramvajske remize, diže se nešto, prolazi uz (lijeva strana) žensku kaznionu, i uz novi dio grada Trešnjevku (d), ide najprije paralelno sa Savskom cestom, a onda je prelazi malim viaduktom (124 m) pa prelazi Savu na 320 m dugom kamenom mostu, koji je sazidan god. 1861. Na lijevo (l, uvijek u smjeru vožnje) vidi se dobro regulirana Sava i veliki nasip, na desno dva kupališta, a među njima kolni most. Za 1 km dolazi pruga do raskršća, lijeva pruga zakreće na JI, u Sisak i Brod, a desna na JZ u Karlovac i Sušak.

6 km od Zagreba Remetinec-Stupnik (D). Tu se dijele cesta karlovačka i sisačka, na l. crkva Sv. Klare u Zaprudju, a d. crkva u Stupniku. Dalje ide pruga ravno posred oranica i livada. Zanimljiv pogled na Zagreb i Medvednicu. Na zapadnom kraju te gore dižu se dimnjaci cementne fabrike »Croatia«.

* D = desno; L = lijevo; d = desna strana; l = lijeva strana.

5 km (uvijek od pređašnje postaje) **Hrvatski Lesovac** (L) na desno vidi se stara kapela Sv. Benedikta, a l. župna crkva Brezovica, sa dva okrugla zvonika, u perivoju se skriva istoimeni dvor nadbiskupa zagrebačkoga, nekad posjed familije Edelsheim-Gyulay. Malo poslije postaje ulazi vlak u Stupničku šumu, prelazi preko potoka Lomnice, pa se počinje lagano uspinjati.

9 km **Horvati** (D), prije postaje vidi se Rakov Potok, pa Plješivica (780 m); dalje ide pruža neprestano šumom.

6 km **Zdenčina** (L), na d. pogled na Plješivicu, i na nekad erdedijanski Okićgrad. Iz Zdenčine se odjeljuje uskotračna (60 cm) pruža na JI u ribnjake Crna Mlaka. Željeznica sada počinje silaziti.

4 km **Desinec** (D), lijep pogled na sela Plešivicu, Svetu Janu i grad Slavetić, koji je nekada pripadao grofovima Oršićima. Pruža prelazi potok Okićnicu.

5 km **Jastrebarsko** (D), 134 m vis. blizu kolodvora samostan Franjevaca i crkva Svete Marije Škapularske, a dalje je trgovište sagrađeno tri kilometra uz cestu. Nekada Erdedijev grad sada je muzej; ptica, ali se ne vidi od šume. Od kolodvora l. je imućno selo Cvetković, seljanke su odjevene bijelo, tek su im tkanice crne, a rupci i pregače od crne svile.

4 km **Domagović** (L) na l. je Draganićka šuma, dok se d. otvara lijepa dolina Kupčine, u kojoj su mjesta Krašić i Pribić.

3 km, **Lazina** (D), pruža prelazi preko potoka Kupčine, velika pila.

4 km, **Draganići** (D), na l. još uvijek Draganićka šuma, dok su d. rastepena sela oko jednog vinorodnog ogranka Gorjanaca, koja sačinjavaju općinu Draganići, na jednom je vršiću Šipak župa i crkva; na SZ pogled na Žumberak i Samoborsku goru. Seljakinje u Draganićima nose žarko crvene pregače, rupce i veziva na rukavima. Pruža polazeći dalje se primaknula cesti, i velikoj ciglani Ilovac. S lijeva priključuje se ravna pruža iz Caprađa, Petrinje i Topuskoga, koja ide naporedo sa glavnom pružom u Karlovac. S desna dolazi iz doline Kupe pruža iz Ljubljane i Ozlja; tu je daleko na brdu nekadanji samostan Svetice, pa dolje Mahično, podno brežuljka nekada grad maršala Nugenta, i Hrnetić.

9 km, **Karlovac**, (L) — 113.9 m vis. posred fabrika ulaz u kolodvor, koji leži većim dijelom na lijevom brijegu Kupe. Nekad je bio kolodvor manji. pripadao je do god. 1874. c. k. priv. društvu južne željeznice. Na d. pogled na Dubovac, stari frankopanski grad, pa na župnu crkvu, a ta župa obuhvaća čitav Karlovac izuzevši samu tvrđu, koja spada pod franjevačku župu. Interesantno je znati, da je Karlovac po opsegu najveći grad u Jugoslaviji, jer od južne do sjeverne granice ima 14 km, a 8 km od kolodvora ide željeznica do

južne granice. Stare su gradske zidine napuštene i razrušene, Banija na sjeveru i Rakovac na jugu prisajedinjeni su gradu, na mjestu utvrda sada se prostire lijepo šetaliste, a na Korani, koja baš kod Karlovca utiče u Kupu, nalazi se elegantno kupalište. Karlovac je stjecište znatnih cesta, i to sa sjevera cesta zagrebačka, sa SZ cesta iz Novoga Mesta i Metljike, na Z ide cesta Karolinska nazvana po caru Karlu VI. Ide kroz Bosiljevo, Ravnu Goru, Mrkopalj u Kraljevicu, onda Lujzinska cesta, koja nosi ime po Lujzi ženi Napoleona I., a ide preko Severina, Skrada, Delnica, Lokava na Mrzlu Vodicu preko Grobničkoga polja na Sušak, pak Jozefinska ili Senjska cesta ide preko Oštarija i Brinja u Senj, napokon Kordunska cesta, koja vodi preko Slunja u Bihać i Udbinu. Pruga prelazi preko Kupe; most je sagrađen za dva para tračnica, od kojih rabi samo jedan par. Najprije siječe put, koji ide uz Kupu, a onda početak Lujzinske ceste, zatim siječe Jozefinsku cestu podno Švarče, a onda poslije 1.5 km Kordunsku cestu. Tu se primiče na čas Korani; na I. je na uzvisini mjesto Mekušje, a dalje stari paulinski samostan Kamensko.

4 km, Mostanje (L), 113 m vis. nosi ime od mosta, gdje ulazi Mrežnica u Koranu, dalje most na Korani kod Turnja; tu imade u svakom selu po jablan po dva ili tri, kako je već bilo u granici, kad je u selu stanovao laćman, oberlaćman ili kapetan, jablani su bili kao što i zvijezde »dištinkcija«. Pruga zakreće ravno na Z pa ide uz Mrežnicu; na I. je stara kapela Sv. Doroteje, onda veliki, žalibog zapušteni mlin Tulićev. Tu je blizu ploča sa oznakom »Grad Karlovac«. S onu stranu Mrežnice crvena Vinica (321 m), a preko nje vodi električna struja iz Ozlja za Dugu Resu. Držeći se neprestano Mrežnice, dolazi do Mrzloga Polja, gdje prelazi Jozefinsku cestu, onda zakreće na J.

7 km, Duga Resa (L), 130.6 m vis. velika tvornica tekstilne robe, u početku radnički stanovi, stari Lachov mlin sa mostom pretvoren u tvorničko naselje; dalje na jug 2 km je Crkveno selo i Sv. Petar na Mrežnici.

3 km, Belavići (D) pruga prelazi cestu, na Z na brdu kapela Sv. Benedikta, a na I kapela Sv. Helene. Mrežnica ima odavde za sušnog vremena lijepu modro-zelenu boju kao boja Plitvica, a pruga ide nad rječicom kojih trideset metara.

8 km, Zvečaj (L), 168 m vis. nad Mrežnicom, na I. stara frankopanska gradina Zvečaj, koja je još pred trideset godina bila nastanjena, pa je putnicima služila kao prenočište; ovdje se primiče Mrežnica Dobri samo na 3 kilometra; odavde vodi put u Lipu na Dobri. Sve do postaje Generalskog Stola prelazi Jozefinska cesta s jedne strane na drugu; kod Zvečaja ostavlja Mrežnica prugu, sada počinje »rasti kamen«, kako domaći žitelji govore, plitki se krš po-

kazuje u svojim specijalnim formama, uopće na čitavoj toj pruži imali su graditelji svakidaju borbu sa vapnenim stijenama i sa krškim špiljama.

6 km, **General'ski Stol** (L) 193 m na lijevo bujad i većinom kameno tlo, u kome žitelji snesu kamenje na jedno mjesto, pa u udubinama skupe nešto zemlje, na kojoj se onda sije. Od postaje ide cesta preko potoka Globornice, pritoka Dobre, u kupalište Lešće, onda ispod Privisa (461 m) u Bosiljevo, početkom XIX. vijeka vlasništvo maršala Lavala Nugenta, i onda ispod Družca na Lujzinsku cestu; i Privis i Družac vide se na Z Generalskom Stolu, a na JZ vidi se već interesantna glava Klekova (1182 m).

4 km, **Donje Dubrave** (L), 202 m vis. pruga ide preko Duge drage, koja je 480 m duga, 19 m visoka, pa kad se je neprestano rušila, učinili su kameni podzid od 74000 kub. m materijala; dalje dolazi Globornica viadukt 64 m dug, sa tri otvora od 20 m, 24 m i 20 m, a 30 m visok. Klek postaje sve jasniji, ali se doskora sakriva za brdom Krpel (512 m); na desno na nekoj uzvisini Gornja Dubrava.

7 km, **Gornje Dubrave** (D), 245 m vis. nekad se je ta postaja zvala Touin; pruga ulazi u kredne i triaske vapnence, što se najbolje vidi po ponornicama, koje su našle ovdje svoj podzemni put i prolaz, gradnja je te željeznice baš ovdje iziskivala mnogo troška i truda; iza postaje zakreće pruga u pravom kutu na JI, pa se odavde pruža lijep pogled na SZ, gdje je Sveta Gora (1181 m) na Gorjancima, onda na S Japetička (871 m) i Plešivica (780 m), pa nešto na I vidi se posljednji put sa ove željeznice Medvednica (1035 m). Pod prugom stoji mjesto Tounj sa starom crkvom, kapelom i frankopanskim gradom, koji je još čitav, u njem je općina, a zove se u starim aktima Tovunjska Peć; u daljini se vidi Gola Plešivica (1648 m) iznad Plitvica.

5 km, **Tounj-Zdenac** (L) 299 m vis. nešto iza postaje vide se na l. samo na čas dva velika nasipa prvi 67 m, a drugi 33 m visok, oba imaju duljinu od 90 m, a trebalo je 130 metričkih centi baruta i dinamita dok su osigurani i uređeni; pod prvim nasipom, koji je posve kamen, a vrlo strm, izvire ponovno Mrežnica, koja se ovdje zove Tovunjčica ili Rudnica, iz maloga, posve modroga jezera teče dubokom provalijom, prima ispod drugoga nasipa malen pritok. Tu se i opet javlja Jozefinska cesta, koja je donle pratila Mrežnicu, a sada ulazi zajedno s prugom u Skradnik sedlo.

3 km, **Košare** (L), 303 m vis. na najjužnijem dijelu čitave pruge, a 100 km od Zagreba. Ugarsko ministarstvo prometa dozvolilo je god. 1873. da se ta željeznica gradi toliko na jug, jer je prolazeći od Karlovca do Gomirja išla vojničkom krajinom, pa je dobila izdašnu pomoć od krajiške investicijske zaklade. Iza uza-

nođa luka prelazi pruga preko Mrežnice, koja na dva ponora tu ponire, pa izlazi na spomenutom mjestu kod postaje Tounj-Zdenac; sada ulazi pruga u kamenu Bukovicu, koja je razrovani vapnenački ravnjak, stieljom pokrit, na visini od 316 metara nad morem.

4 km, Oštarije (L), 316 m vis. Na JI odjeljuje se lička pruga u Gospić i Split; tu je delta, jer su prije nekoliko godina odlazili vlakovi za Split iz Ogulina, kakogod je direktna pruga od Oštarija već postojala; pruga od Ogulina do Oštarija je dvotračna. Jozefinska cesta, koja se ovdje zove Senjska cesta ide prema J, čineći sjevernu među zelenoga Careva polja, a onda okreće na Modruše; od Bukovice na d. ide zeleni Krpelj, u kome su još pred dvadeset godina strijeljali medvjeda; a s l. strane pokazuje se Veljun (616 m) i vrhovi Male Kapele dok se više prema sjeveru postaviše vrhovi Crni vršak (1102 m), Zagorska kosa (834 m), pa sunovratini Klek (1182 m) na Velikoj Kapeli.

5 km, Ogulin (L), 325 m vis. na diluvijalnom polju, nasred oranica i livada, na d. od postaje velika pilana; u Ogulinu Dobra ponire u 68 m duboki ponor, koji se tehničkim imenom zove (grčki) «katavotra»; na dnu ponora nalazi se mlin; za jakih proljetnih i jesenskih kiša, kako je bilo ove godine, napuni se ovo silno, preko sto i pedeset metara široko grotlo posve vodom, pa pređe i same brijegove, pa poplavljuje mjesto; uspor, koji tom poplavom nastaje, čuti se po svoj dolini Dobre povrh ponora; narod zove taj ponor Gjulinih ponorom, jer, vele, da se neka djevojka Gjula u nj bacila; ponovno vrelo je preko Krpelja 4 km od Ogulina, kod sela Gojaka na visini od 184 m. U mjestu ima stari frankopanski grad, koji je danas kazniona. U Ogulinu se počinje 71 km duga Rudolfska cesta, koja vodi preko Velike Kapele, preko Banskih vrata (1082 m) u Novi Vinodolski. Pruga ide sada ravno na zapad, zalazi u tjesnac između Dobre i brda Gradišta (523 m), a nasuprot Kleka, onda zakreće na sjever, na lijevom se produljku Kleka postavila pravilna glavica, a na njoj stara frankopanska građina Vitunj.

8 km, Ogulinski Hreljin (D) 345 m vis. pruga ide na S u sve užu dolinu, tako da uz prugu i Dobru jedva ima mjesta za cestu; 4 km od postaje prelazi pruga na lijevu istočnu stranu Dobre, a odmah zatim ulazi u prvi tunel Tičevo (dug 164 m), onda obilazi brdo Stražnik (638 m).

7 km, Gomirje (L), 352 m vis. znatna je drvena industrija, šumska cesta, koja dolazi pod Smolnik (1219 m) i Vukovicu (1253 m) ide preko Bešova Razdolja (1090 m) najvišega mjesta u Savskoj banovini u Mrkopalj. Na pruži, koja ide sada prema SZ, otvara se malo polje, koje protiče potok Ribnjak, a na čas se vidi l. pravoslavni manastir Gomirje; odavde po brdima prevladuje crnogorica,

a sada ulazi pruga u drugi tunel Kloštar, koji je 249 m dug (362 m vis.), a izašavši iz tunela prelazi mostom Dobru, kojoj je ovdje promijenjen tok; 5 km od Gomirja ima kameni prosjek uz Dobru 708 m dug, 14 m dubok, a 62200 kub. m kamenja su izvezli odande; treći tunel je Hodnikova pila, dug 136 m, onda šesti Hambarišće dug 69 m i sedmi Mance dug 54 m; tu prima Dobra potok Kamačnik sa Velike Kapele s l., kod staroga razrušenoga mlina.

6 km, V r b o v s k o (D), 379 m vis. l. uz prugu tvornica žigica, na istoj strani gore je zapadni dio Vrbovskoga nazvan Senjsko, na d. strani je samo Vrbovsko; kroz 69 m dugi osmi tunel Vrbovsko dolazi pruga na most na Dobri, iznad tunela ide Karolinska cesta u Ravnu Goru, na d. ide pod Lovnikom (902 m) Lujzinska cesta, koja prati željeznicu do pred Brod Moravice; još jedan most na Dobri, a onda ostaje ona neprestano na lijevoj strani. Vapnenca sada nestaje, a javlja se kamenje starije formacije, tako crveni lapori i pješčenjaci, koji prate prugu sve do Delnica.

9 km, S r p s k e M o r a v i c e (D), 420 m vis. najveća postaja između Karlovca i Sušaka, tu se počinje gorska željeznica; do Moravica diže se pruga tek 7 m na kilometar, a odavle najprvo 10 m, a onda 16 m na kilometar do Delnica; vlakovi mijenjaju dvocilindarski stroj sa četiricilindarskim; od Moravica ide pruga SZ, Lujzinska cesta se sve više spušta, prođe ispod pruge, ide dalje na zapad uz Dobru, a pruga se odvaja na sjever.

8 km, B r o d M o r a v i c e (L), 517 m vis. Odavde postaje okoliš vrlo interesantan, gotovo dvijesto pedeset metara dukobo, a tek 4 km daleko zadržala je Kupa svoje ošumljeno korito, uz koje se ređaju svježije zelene luke, po kojima se razasuše slovenska sela Slavski Laz, Fara, Vas, Pirče, a na kraju vidi se duboko u dolini, na zapad, Brod na Kupi, omiljelo ljetovalište, svijetla oaza posred beskrajnih crnogoricom prekrivenih brda. Uz potok Čedan, koji se znatnom strminom ruši u Kupu, poredala se na našoj strani mjesta Podstene, Čedan, Sela i Lokvica, a to na pristranku brda Tisovca, jer su Kupini desni brijegovi strmi. Kod Lokvice čini pruga luk od tri četvrtine kruga, tu su graditelji da skrenu vodu, koja je uvijek prouzročila puzanje terena, morali metnuti 3000 kub. m kamenja, a na cijelom su prosjeku upotrijebili 112.000 kub. m materijala. Dalje je gusta šuma zaodjenula prugu, koja prolazi pored sela Smišljaka.

4 km, Ž r n o v a c (D), 585 m vis. jednako u šumi, ali kad se ova snizuje, pokazuje se na velikom zavoju mjesto Skrad, sa dva tri hotela.

4 km, S k r a d (L), 647 m vis. Nad mjestom lijevo je travnati vrh Skrad (1044 m), a na desno i opet silna šuma na jakoj strmini u kojoj izviru potoci Kupica i Iševničica, a u dubokoj dolini ove po-

sljednje namjestiše električnu centralu Zeleni vir sa lijepim slapom, koja služi Skradu i velikom dijelu Gorskoğa Kotara za rasvjetu; ispod Skrada jarkom Iševničice pokazuje se i opet Brod na Kupu sa svojim žuto zelenim livadama sred tamnoga zelenila jela i smreka, dalje je Kuželj vrh (530 m) i sunovratne Kuželjske stene (875 m) na istoku, a Veliki i Mali Drgomalj (1153 m) straze dolinu Kupe, koja im je podala te bizarne oblike. Prema S, a na desno se vidi Moravički vis, za njim Gotenički Snježnik (1291 m), dok se daleko na Z pokazuje lijep glavičasti vrh Snežnikov (1796 m), koji je već na granici Italije. U Skradu pokazuje se opet na l. Lujzinska cesta, koja je pratila Dobru do njezina izvora, pa je od toga do potoka koji ide u Kupu tek jedan kilometar; sada zavija pruga oko duboke pošumljene doline najprije na J, a onda na Z, gdje se nasred guste šume pokazuje ulaz u tunel pod glavicom Kupjak (993 m), koja se položila među jarak Iševničice i Kupice; tu se počinje deveti a veliki tunel Kupjak (732 m vis., 1225 m dug), koji je u početku bušen u jurskom vapnencu, a prema koncu prelazi u triaski vapnenac; izašav iz tunela pruga prolazi visokim prodorima i nasipima, za koje je trebalo ništa manje nego 319.600 kub. m materijala; pruga ide oko doline, u kojoj je izvor potoka Sušice, dok je visoko na lijevo prati Lujzinska cesta.

7 km, Sušica (D), 730 m vis. Ova visina ostaje nepromijenjena od polovice tunela Kupjaka do postaje Delnice; ovdje se skupiše četrnaest vrela, pa ih svedoše u jedan 150 kub. m veliki rezervoar, koji služi za napajanje lokomotiva; već iza postaje Sušica ulazi pruga u deseti tunel Sušica (370 m dug), a onda obišavši dolinu potoka Pećinskoga jarka ide u jedanaesti tunel Resnjak (197 m dug) obilazeći vrh Zingerle (867 m) i seoce Graben, to su ostaci starih saskih rudarskih naselišta; imena mjesta kao Zingerle, Graben, Homar sačuvaše se, pače i imena obitelji kao Ferderberi, Ferdekteri, Trompeteri, Lantari, Resmani, Rauheri, Lokneri i Kavaliri, ali se ovdje sasma izgubio njemački jezik. Pruga prelazi preko Lujzinske ceste, onda se otvara pogled na Delničko polje.

(Svršit će se.)

U visini, na daljini
Svjetske zlobe i taštine
Slobodna se misò vije
Širom moje domovine.

Tuj ne ćutim lanca teška,
Ne kvači me ropstvo kletu;
Sve je mirno, sve je drugo,
U prirodi sve je sveto.

Silvij Strahimir Kranjčević

SA VISINA I DUBINA

Durmitor i istočne bosanske planine

Josip Plaček, Sarajevo

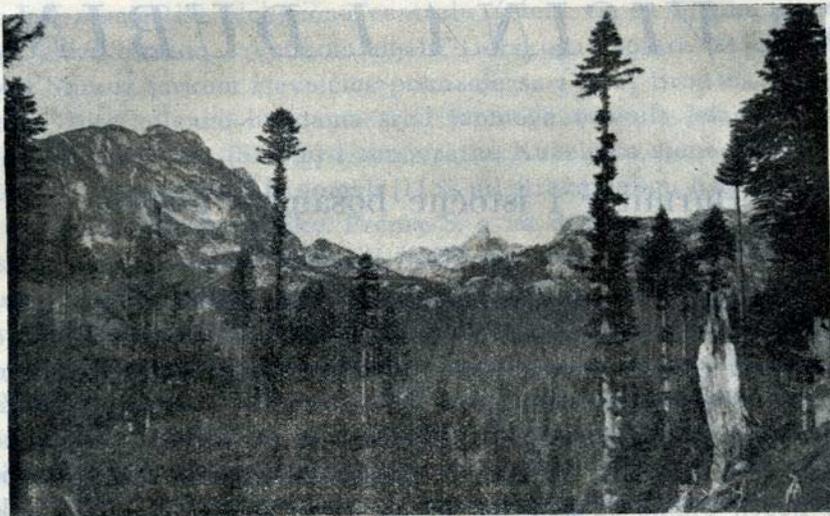
S velikim nestrpljenjem čekali smo dan polaska. Turu je organizovao »Prijatelj Prirode«. Sastanak je bio na glavnom kolodvoru u Sarajevu, gdje su obavljene sve formalnosti upoznavanja prije samog odlaska. U rezerviranom vagonu bilo je udobno. Prije samog polaska morali smo zadovoljiti želju našeg poznatog zagrebačkog fotoamatera — svi pred kameru. Ostavljamo Sarajevo. Pogled na Sarajevo biva sve ljepši. Stalno se penjemo prema prvoj stanici na Bistriku. Opet znanci, rukovanje i zaželiše nam sretan put.

Sve je šutilo, nije bilo pravog planinarskog raspoloženja. Završavao nas je najviše drug Š. raznim dosjetcama. Vrijeme je prolazilo. Teška zapara, dan je bio lijep i sunčan. Kroz šumovite krajeve Bosne i tunele vozio je ubrzani vlak dolinom potoka Prače do njenog utoka u Drinu do stanice Ustiprača. Ovdje izlazi jedna grupa Slovenaca, koja kreće na Maglič.

Naš vagon je zadnji. Zelena Drina vijuga se svojim koritom, tek iz daleka izbija na površinu po koja pastrma. Splavova nema. Otkopčaje nas u Međed. Krećemo u drugom pravcu put Priboja. Završna naša stanica je Rudu. Stigli smo tek iza podne. Sada je bilo najgore. Nas 26 sa naročitom ekipažom ukrcali se u teretni kamion. Netko stojeći, a većim dijelom po uprtnjačama sjedeći skučenih nogu. Ovaj teretni puž valjao se tek 18 km na sat. Tri puna sata trajala je vožnja preko Čemerna, ovom novom cestom, koja je nedavno dovršena.

Plevlje (Taslidža) glavni grad Sandžaka je varošica, koju u glavnom nastavaju muslimani. Uskom, poslije nešto širom glavnom cestom dospjeli smo na glavni trg. Jedva smo čekali da protegnemo naše utrnule noge. Smjestiše nas u osnovnu školu. Najprije odlučimo krenuti na Cehotinu, da saperemo prašinu, koju smo gutali cijelim putem. Međutim stigao je i naš pratilac iz Žabljaka Vladimir Danilović sa konjima. Večera je bila zajednička u zelenoj bašci. Na bodljikavom sijenu svak se je protegao kako je mogao i znao. Natovariše konje, koji su nosili prtljažu, jer mi ćemo u jutru daljnjih 18 km prevaliti autom.

Jutrom sve je bilo pripravno za odlazak, jedino je manjkao šofer. U varošici je vladao potpuni mir. Ni žive duše. U jednoj kafanici

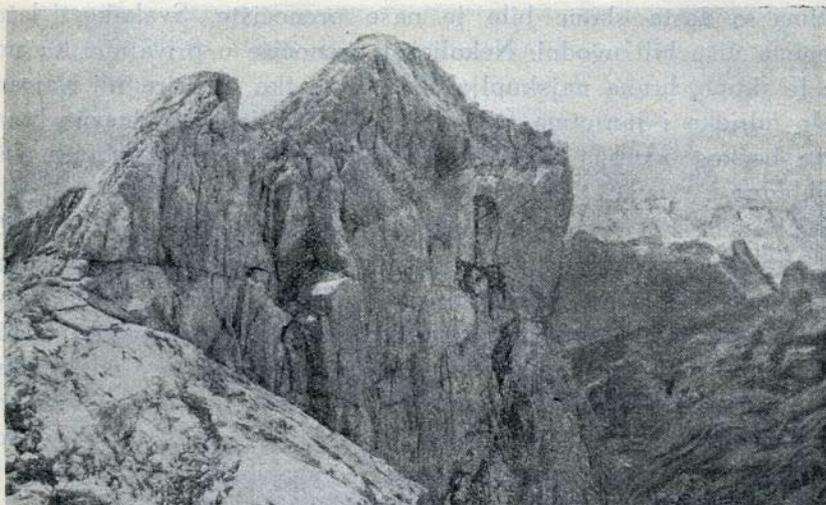
Lijevo: Meded, u pozadini: Minin Bogaz

Foto: J. Plaček

probudimo staricu da nam skuha crnu kafu. U polusnu jedva se je snašla. Čudila se otkuda ovako rano nenadani gosti! Napokon je uspjelo šoferu upaliti auto.

Nakon sat vožnje stigli smo do njenog formalnog završetka t. zv. **M a n d i n v r h a**, na pola premrznuti. Slabe sunčane trake uskoro nas bolje zagrijaše. Dobro jutro! bio je prvi pozdrav na **C r n o b o r u** sa tamošnjim žiteljima, koji su nas nekako čudnovato ogledavali. Lijepa visoravan, puna košanica. Jutarnja rosa smočila je naše planinarske crevlje, ali mi gazimo u pravcu Tare. Dolazimo do Osanice, gdje greben dijeli manje Glibačko od Bitinskog polja. Polja su slabo obrađena, većinom su košanice s obiljem poljskoga cvijeća. Ugodan miris djeluje osvježujuće na pluća. Došli smo na sastavak puta ispod Kraljeve Gore, kuda su prošli naši konji, zvano **Z a g l a v a**. Nastaje bolji put, a podno Ravne Gore tekuća voda. Dolazi najdosadniji dio dana, silaz prema koritu rijeke Tare. Put krševit, neočišćen, a uza to i dosta strmenit, morao si biti oprezan da ne oklizneš. Spuštanje prema Nefertari (ili kako narod ovdje zove Levertara) bilo je monotono. Prijelazom preko drvenog mosta ostavljamo staru snadžak granicu i stupamo na crnogorsko tlo. Konji nisu još stigli, i tu je valjalo sačekati. Tri kućice i žandarmerijska stanica sačinjavaju sve stanovništvo. Promet je dosta živ, jer spaja dvije stare granice.

Odmor je duže trajao. Trebalo se ponovno popeti na istu visinu uz t. zv. **S e l i n e**. Nije bilo ugodno, dan vruć i sparan, a osjećala se promjena vremena. Oko sazidane čatrnje na Selini okupljamo se da napunimo naše prazne termose. Ovu čatrnju sazidala je majka na

Stit 2232 m

Foto: J. Plaček

uspomenu svome sinu, koji je poginuo u svjetskom ratu. Okolica je šumovita sve do izlaska na Pirlitor, kroz koji vire dosta razrijeđena stabla crnogorice. Ovim prosjekom prestao je i naš uspon. Put zakreće desno na Međužvalje. Uporedo s putem vodi telegrafski vod sve do Žabljaka.

Silhueta Durmitora vidi se iz daleka! Ispod crkvice nalazi se jače vrelo žive vode! Mnogobrojna stada piju ovdje vodu. Cisterne su rijetke i slabo održane. Za jačih ljetnih dana većinom presuše. Polja, većinom livade sa mnogobrojnim stadom ovaca prehranjuju se na ovoj visoravni. Lijevo od puta, u predjelu Usina brda, pružila se mlada i dobro očuvana šuma. U Ciprovači srknuli smo malo vode.

U predjelu Ališnice počelo se mračiti, a crni oblaci počеше nam se približavati. Munja i grmljavina. Koraci se ubrzavaju, a znojenje i sparinu razbija hladan povjetarac, dok prve kapi kiše padoše na naše ispečene obraze. Mešdô. Nevrijeme proteglo se preko cijelog masiva. Teško se razabiru pojedini predjeli. Primičemo se tornju male crkvice, i periferije Žabljaka. Put neizrađen, s obje strane pored kuća, kojih 30—40 sačinjavaju mjesto Žabljak, koji je ovih dana dosta oživio. Susreću se planinari iz sviju krajeva domovine. Upada u oči nova kuća pensiona »Durmitor«, vlasnika M. Karadžića, u čijoj se sobi vide mnogobrojna povećanja našeg planinarskog nestora Dra Simonovića. Vjerovatno će ovo mjesto dobiti i veći značaj, kada se dovrši auto cesta iz Šavnika. Vrijeme se pogoršavalo, za čas upadosmo u kuću br. 27. Razvaljena, pusta, slabim krovom i niskim

vratima sa dosta slame bilo je naše prenoćište. Svakako ti ležaji mnogima nisu bili ugodni. Nekolicina prenoćiše u privatnim kućama. Sve je skupo, hrana najskuplja a nema je tko ni prirediti. Kajgana, kiselo mlijeko i janjetina to je jelovnik! To je svakodnevna hrana. Nema bečkog odreska i dobre kapljice! Noćenje je ugodno a nešto i pohladno.

Slijedeći dan je određen za razgledanje okoliša Žabljaka. Zapravo sada počinje pravi program. Durmitor, naša najviša dinarska planina, protegao se između rijeke Tare i Pive, zapravo pravih granica Crne Gore. Sam masiv sastavljen je od četiri paralelna niza gorskih grebena, koji se protežu na sjevero zapad i južno istok. Okrenusmo najprije k Crnom jezeru. Pola sata hoda, većinom kroz šumu, eto nas pred najvećim i najljepšim jezerom. Čisto, veliko i ugodno za kupanje. Protivno od nas je masiv Međeda, sa kojeg se slijevaju otopine u jezero.

Naročitih priliva nema, osim malog potočića sa sjeverne strane, zvanog Mlinski potok, koji uzduž svoga toka jedva nekoliko malih mlinica pokreće. Obašli smo cijelo jezero. Podnožje Međeda je skoro neprohodno, pa ne bi nikom svjetovali, da onuda prolazi. Dubina jezera je različita. Na istočnoj strani postepeno pada, a daje mogućnost i neplivaču, da se okupa. Veći dio jezera dijeli se ulazom u Malo jezero, a iz daljine izgleda kao kakav fjord. Jezero nema otoka, nego ponire u zapadnom dijelu prema Lokvicama, a obilato je pastrvom. Pomislite, ovako lijepo jezero a nema niti jednog čamca, osim »kerepa«, na kojemu možeš samo u plivačim gaćicama voziti. Svjetovali smo nekolicini, da nabave čamce, jer bi se i tu mogla koja para zaraditi!

Kraj Mlinskog potočića vodi put do Zmijjinog Jezera. Mlinice se jedva okreću radi male vode. Odvajamo od puteljka pod Malu Glavicu, gdje se nalazi u samoj maloj udolici ili vrtači jezerce, maleno sa dosta šaša. Jezerce nije ništa naročito, kao ni Barno, u pravcu južno istoka, podno Crvenih Greda. Bolje bi odgovaralo kakvoj bari, nego li jezeru, iz kojeg viri močvarna resa.

Iza Bobotova Kuka počeo se navlačiti gusti oblaci, a sparina je postala nesnosnija. Požurili smo nazad. Sitna kišica počela je padati pred samim Žabljakom. Objed i počivanje. Temperatura se naglo izmjenila, postalo je hladno. Odlučili smo i sutradan ovdje ostati, ako bude izgleda na izmjenu vremena. Konačište je u istoj kući. Predveče nemaš kuda? Tek svijetla petrolejskih lampi štite, da ne upaneš na sred puta. U susjednoj kući čudnovato jako svijetlo, zašto? Na balkonu velika plinska lampa, kraj koje stoji kustos sarajevskog muzeja sa budimpeštanskim profesorom i hvataju mušice za svoje zbirke.

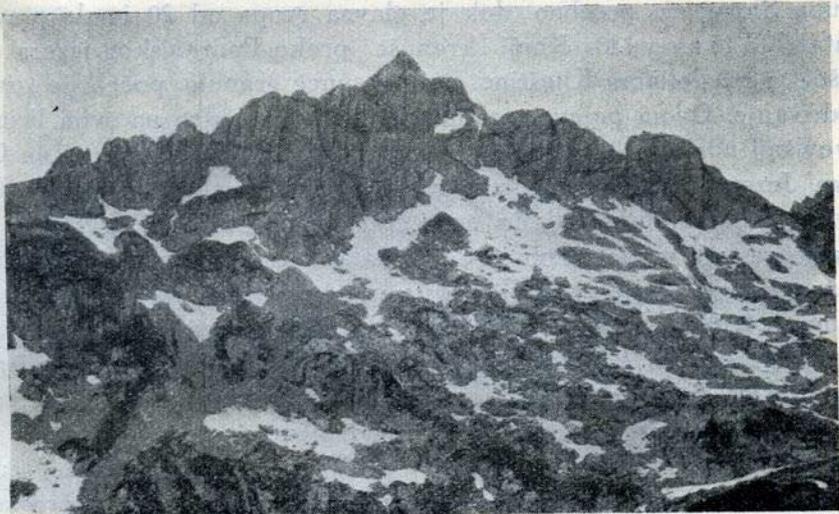

Foto: J. Plaček

Minin Bogaz 2502 m

Osvanulo jutro dosta tmurno. Razgledamo specialku. Rekoše nam, da je lijep pogled na kanjon Tare. Ubrzo bi zakazan odlazak sjevernim pravcem preko Rakitovih Bara, podno Malog Štulca, gdje se prostire naselje Nadgorje. Ostavljamo kolibe i krećemo u pravcu Tepca. Dolazimo do obronaka Velikog 2104 m i Malog 1954 m Štulca, koji zatvara sjeverni opruženi greben Durmitora. Krasan je to pogled. Hiljadu metara duboko pružila se pod nama zelenkasta Tara, povrh koje nastavaju Tepčani i obrađuju svoje posjede. Privlačivost nije nam dala mira, nego odosmo do krajne tačke, ispod koje se pružila sama gola stabljika. Polomljena s ostacima garišta dala je naslućivati užase šumskog požara. Pred tri godine buknuo je požar, koža su pri eksploatiranju upalili šumski radnici, a koji je nakon velikih napora teško lokalizovan. Sunce sa zapada ne može da probije gustih oblaka. Naši aparati miruju kraj one veličanstvene panorame! Povratak je uslijedio kroz lijepu crnogoričnu šumu, koja je u ovom dijelu dobro očuvana.

Vegetacija Crnog Jezera i Crijepuljne Poljane vrlo je bogata crnogoricom do krajeva, kuda ćemo istom doći. Tu dolaze ljudi iz daleke okolice, šta više iz Šavnika, te sijeku šumu za građevnu potrebu. I ove će šume brzo nestati, ako se bude po njoj haralo kao do sada, bez ikakvog nadzora šumskih vlasti.

Veče je prošlo u pripremama za idući dan. Jedni traže jaja, drugi kruha. Našem je vodiču naredeno za konje. Noć smo prospavali dobro. Jutrom sve je bilo u redu, samo konji nisu stigli u određeno vrijeme. Tu se podijelismo u tri grupe. Grupa Zagrepčana posebno,

grupa Slovenaca posebno, dok je glavna grupa od 20 imala pravac puta Kalinović. Konji krenuše preko Podranjskog jezera na Pišće, a mi dolinom Klještine. Čim je sunce granulo, počelo je i razvedrivanje. Ovom pojavom zapaženo je zadovoljstvo na svim licima. Svevišnji udovoljio je želji ovih rijetkih gostiju. Eto nas opet na Crnom Jezeru. Prolazimo pokraj njega i dohvaćamo se obronaka Lovkica. Bukova šuma. Pastiri gone stada na pašnjake Mededa. Uspinjemo se lagano do stanova, ali svaki čas zastajkujemo i ogledamo našu okolinu. Popeli smo se dosta visoko, Crno jezero ostaje pod nama, a Žabljak postaje sve manji. Magla se podržava po vrhovima. Gledamo sjevero istočnu stranu, koja je udaljenija od nas, a ispljuju se grebeni Crvene Grede, Oble Grede, Savinog Kuka i Mededa. Na prvi pogled izgleda kao da su to odvojene grupe od glavnog durmitorskog masiva, ali geografski i geološki pripadaju ostalim durmitorskim nizovima. Masiv Mededa napose se ističe, koga neprestano gledamo. Glavni vrh Mededa 2415 m nalazi se prema zapadu, a stoji u durmitorskom masivu kao osamljen, dok najviše upada u oči radi svoje visine i okomitih stranica, koje padaju u Biljegov Dô prema Lovkicama. Stojimo pred stanovima. Dvije tri kolibice pokrivena debelom bukovom korom u samome kršu. Svezani psi laju i hoće da se otrgnu s lanca, jer vide nepoznata lica. Starica iznosi mlijeka. Uspom je strmenit, hodamo uz Čolov Bogaz. Šume više nema, sada smo u krajevima borove klekovine. Vrijeme je godilo, ponešto oblačno s hladnim povjetarcem sprečavalo je znojenje. Gazimo i po snježanicima, a skrećemo u pravcu južno istoka prema Valovitom Dolu. Kroz sedlo Čolovog Bogaza ukaza nam se najprije Minin Bogaz, koji strši poput kakva zuba, pred kojim su se prostrli snježanici poput kakova saša. Eto i Bobotova kuka, 2.522 m, najvišeg vrha! Što se tiče naziva jedino smo ga čuli od našeg vodiča, inače za cijelog našeg putovanja nazivan je najviši vrh — Čirova pećina. Bio je u magli. Sunčane zrake nisu još toliko djelovale na toplinu zemlje, nego je magla dolazila nevjerojatnom brzinom i neprestano pokrivala svoj čarobni vrh, kao da se želi nama izrugivati. Spuštamo se prema Valovitom Dolu, i sječemo ga. Obilazimo velike gromade odronjenih klisura. Pravac je malo sedlo između Bobotova kuka i sjevernog nešto nižeg bezimenog vrha. Veranje je bilo dosta naporno, većim dijelom četveronoške. Prebacivši se preko sedla izbismo na mali zaravanak pun lijepog cvijeća, naročito ljubica. Odahnusmo. Pred nama se pružio krasan pogled u pravcu Sljemena i Šarenih Pasova, od kojih naročito upadaju u oči zubovi iznad Surutke Dola. Podno okomitih stijena rastrgane glavice Bobotova kuka nastavljamo penjanje u sjevernom pravcu do sedlašca, koji dijeli Bobotov Kuk i Štit 2232 m. Preko malog zaravanka, punog ljubica, počelo je penjanje,

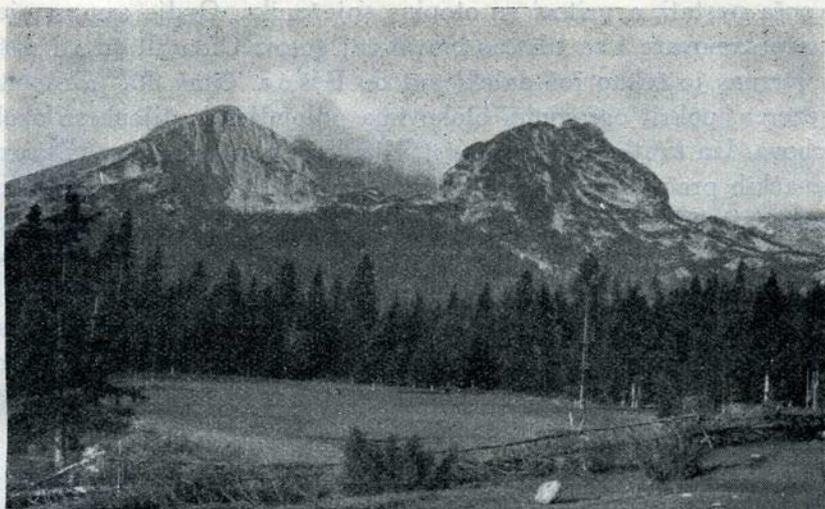

Foto: J. Plaček

Lijevo: Savin Kuk 2251 m, desno: Meded 2515 m

jer nema više nikakve staze. Trebalo se dohvatiti točila, koji vodi sa Bobotova Kuka prema Skrčkom jezeru. To je olakšalo uspon sve do konačnog cilja. O panorami ne treba ni govoriti! Ne znam otkuda bi počeo. Ipak s najljepšeg kraja, sa sjevero zapada. Prugasti Prutaš opružio se sa svoja dva jezera, Malo i Skrčko, sa pozadinom Pivske i Grude, te Soje 2460 m sa pozadinom Ališnice dola. Lijevo i desno nalaze se manji bezimena vrhovi, dok se na sjevero istoku pružio preko Valovitog dola, Minin Bogaz 2402 m i Meded, a kroz njihovu usjeklinu, blještavi Žabljak. Jugozapadno nadozvuje se Savin Kuk 2251 m i greben Sljemen 2458 m, koji je radi udaljenosti izgledao posvema crn, a veže sa Bobotovim kukom nizom samih kamenitih i golih vrhunaca. Prema jugu pružilo se Sedlo 2226 m, za njim Ranisava 2086 m i Boljske grede, koje na zapadu vežu Lojanik 1903 m i Ružicu planinu.

Nazalost daljnjeg pogleda, osim užeg sklopa Durmitora nismo imali, jer zapara a nešto i oblačno vrijeme kratiše nam, da se uživamo velebnog pogleda, koji se mora pružati za lijepog vedrog dana. Opreznim silaženjem vraćamo se istim putem na sedlašce, koje razdvaja štit i spuštamo se podno grebena preko strmeni travom obrasle. Cilj Surutka dô. Silaz je dosta neugodan, jer se mora akrobatski prebacivati sada na jednu sad na drugu stranu a nešto i preko snježanika, dok napokon velikim osipom nismo stigli na meku zemlju, obraslu gorskom travom. Još malo dalje u istočnom pravcu zatvaraju grebeni sa Zupcima, Surutka-dô sa lijepim jezercem — Zeleni vir — ili kako ga nazivlju Surutka jezerce. Jezero znade za vri-

jeme suša nestati, a pritoci su otopine snježanika. Ovdje smo namjestili naše samovare i za tili čas bio je čaj gotov. Ohladili smo i naše noge, jer nas je čekao još daleki put do P i š ć a. Čitav dô, a osobito oko jezercica, pokrit ogromnim blokovima odlomljenih stijena sa okolnih vrhova. Iza kratkog vremena ostavljamo ovu malu ravan, da preko vapnenačkih prečaga sađemo u M l i j e č n i d o. Tu smo zastali. Morali smo snimiti Š a r e n e p a s o v e, koji zaista pružaju lijepu sliku i čudo, koje je stvorila priroda u izgradnji kore zemaljske, koja se dosta rijetko viđa. Ostavljajući Mliječni dô dolazimo do U r d e n o g d o l a prelazeći iz jedne uvale u drugu, s desne strane Šarenih pasova i lijeve Vjetrenih brda, da konačno odahnemo u D o b r o m d o l u, poznatom radi svojih pašnjaka, u kome se nalazi i najveći katun crnogorski.

Zakrenusmo desno Dobrim dolom. Dobri dô je visoravan, koja se nalazi u centralnom masivu Durmitora a proteže se od sjevero zapada prema južno istoku, od hrpta P r i j e s p e 1962 m do podnožja S e d l a 2226 m na sjeveru zatvara ponosno uzdignuti štit 2232 m, dalje vežu V j e t r e n a b r d a i U v i t a g r e d a, ispod koje su prošli naši konji iz Žabljaka za Pišće. Na južno zapadu strmo se ruši Ž u t a i B o l j s k a g r e d a, a sedlo K l j e š t i n a rastavlja na sjevero zapadu kameniti Lojanik. Cijeli Dobri dô je pašnjak bez ikakve vegetacije, nema niti jednog stabla, a tek po hrptima Žute grede, Lojanika vidi se klekovina, dok sredinom dola teče mali potočić, koji odmah i ponire. Kako smo pošli najprije sa sjeverne a kasnije sa južne strane, koja je najniža, polagano smo se uspinjali da dograbimo hrpat Prijespe i da dohvatimo sličan Dobrom dolu — T o d o r o v d ô.

I ovo je visoravan, koja se pruža sjevero zapadno i južno istočno, a ograđuju ga s istoka Durmitor, sa sjevera Postol, sa zapada Ružica planina. Hodanje je bilo ugodno, jer gazimo neprestano travom ali dosađuje, jer se je otegao a pogled je uvijek monoton. Sa strane Durmitora sve sami krš, Ružica je obrasla klekovinom a malo je udaljenija nego Prutaš, ispod koža sada prolazimo. Vrijeme nije za snimanje pogodovalo, da snimimo ovaj masiv, koji upada u oči već iz daleka. Naslage lapora, pješčanika i vapnenca stoje skoro vertikalno poput naslaganih listića. Vapnenac je nazubio strane, dok trošnji lapor i pijesak pod uticajem vremena saprala je kiša te izgleda kao kakav slaz (Rollbahn). Kako stojimo na visoravni velike apsolutne visine izgleda da bi se za jedan sat popeli na vrh Prutaša. Mnogo udaljenije od nas a paralelno s Durmitorom pružila se Ružica planina. Na specijalnoj karti ne vidimo njezine visine ali spada sigurno u apsolutnu visinu 2200 m, i više. Dolina je postajala sve uža i valovitija sa kupulama, gdje susrećemo mnogo stada, koja pridolaze sa

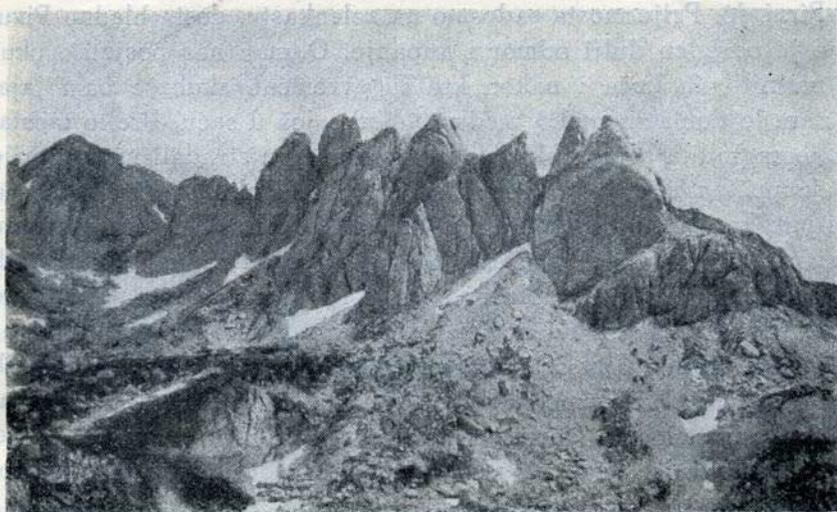

Foto: J. Plaček

Zubovi iznad Surutke dola

sviju strana. Sunce je na zapadu već dosta nisko. Preko krševitog proplanka otvara se visoravan Pišće, koja se pruža sve do grebena rijeke Pive. Preko košanica ne vidimo puta i gazimo travu, koja nije bila u ovom kraju još pokošena. Dolazimo najprije do kapelice Sv. Petra opkoljene sa nadgrobnim spomenicima, od koje vodi put u Pišće. Seoce Pišće je razbacano, kuće su daleko jedna od druge. Naši konji, koji su ranije stigli, pasli su travu a rastovariše kod bogatog mještana, američkog invalida Radula Tripkovića. Najpripravnije nam je dopustio razapeti u njegovoj bašći šatore, koje smo natrpali nakošenog, ali još vlažnog sijena. Noć smo prospavali dosta dobro, al je bila dosta hladna. Šatori su bili vlažni od rose. Kosci, oko trideset, muški sa svojim kosama, a ženske sa grabljama okupljahu se, odakle krenuše svi zajedno na livade, vlasništvo Radula, da pokose, dok je trava vlažna i dok sunce nije jako upalilo. Mlijeka ovog puta dobismo vrlo malo, trebalo je kosce u prvom redu podmiriti kao goste na mobi.

Sunce lagano pokazivaše svoje trake, dok se nije konačno iza pivske pomolilo. Svi smo ga bili željni. Opremisimo konje. Na sjeveru mrki Bioč sa susjednim Magličem bio je u teškoj zapari, jedva smo mogli razabrati pojedine dijelove, krajeve, preko kojih moramo proći. Iz Pišća krenusmo najprije prema jugu, onda prema zapadu. Dolazimo na tvrdo tlo, put, koji je dobro utr. Sjetih se kako sam godine 1916. ovdje hodao i kakvo me je nevjere me uhvatilo, te nisam mogao kabanicu rukom otkopčati. Laganim padom, serpentinama kraj sitne šume padosmo brzo u dolinu Rijeke sve do Krstaca ostavivši za so-

bom Pirni dô. Prije mosta sađosmo na zelenkastu, dosta hladnu Pivu. Ovdje je određen dulji odmor i kupanje. Odmah nas posjetiše ukučani nastanjenih kuća i nakon kratkog vremena skuhaše nam jaja, dok nam je domaćin nudio meda, svakako još u saću. Preko mosta, koga je sagradila crnogorska vlada, na kome su stradali mnogi, prije nego je pušten u promet, počeli smo grabiti dolinom Pive, gdje se gradi put, koji je dogotovljen do ušća Vrbnice potoka. Put je trasiran, i spajat će dolinom rijeke mjesto Gacko. Za sada radnje miruju radi pomanjkanja sredstava. Dolazimo do P l u ž a n a, nekad vlasništvo junaka vojvode Lazara od Sočice. Mlin sa velikom branom, koja zatvara cijelu dolinu Vrbnice, regulira prilaz vode za pogon originalnih vodenih turbina. Prelazimo potok i uspinjemo se prema Miloševićima. Kod škole zastadosmo, da napunimo naše staklenke s vodom, jer je sunce dobro ožeglo. Sav kraj obiluje vodom pa je i raslinstvo bogato, dok je dolina prilično nastanjena. Skrećemo prema uzvisini B u d a n j. Put je jako strmenit i jedva napređujemo. Više od jednog sata trebali smo do grebena. Mijenjamo pravac k sjeveru. Kraj je oskudniji na vodi. Ostavljamo košanice i zalazimo u bukovu šumu put Štirna. Malo vreoce jedva je osušena grla natapalo. Stariji čobanin upućuje nas kuda ćemo dalje, jer su naše karte vrlo mršave. Napokon stižemo do prvih katuna. Kiselo mlijeko i kukuruza bila je okrepa naša, a konji dohvaću travu. Nalazimo se na podnožju B i o č p l a n i n e. Daščare katuna razbacane su, a kraj je oskudan vodom. Pred svakom kolibom stoji drveno korito, i u njemu veliki komad zrnastog leđa, koga stanovnici tope i tako nadoknađuju nedostatak vode. Laganim koracima uspinjemo se iznad Š t i r n a. Staze su u okolici ugaženije, ali čim smo dalje u planinu zalazili nestalo je i njih. Naslućujemo po prilici gdje su stanovi na Kručićini. Čobanica nas je promatrala iz daljine, ali i ona nije znala točno pravac pomenutih stanova. Najteže nam je bilo radi konja. Nigdje staze, nego preko gojleti, koja je mjestimice obrasla klekovinom napredovanje je otežavalo. Sve je bilo dbro, kada smo izašli nakon 3 sata hoda u pitomije predjele, obrasle travom. Domalo eto i prvog katuna. Zakrećemo lijevo na stanove u Kručićini.

Pred nama na zapadu pružio se mnogo pitomiji Lebršnik, na sjeveru krajni ogranak Volujka — Vlasulja — a na sjevero istoku mrki Bioč i njegove nazubljene grede. Na jugu u daljinu pružio se poseban masiv Ledenice. Stanovi raštrkani. Opaža se i obrada zemlje, ponajviše krtola. Stanemo kod vrela žive vode i tu se utaborismo. Noć je pala, a karbitne lampe osvjetljavahu nam okoliš, da uzmožnemo postaviti naše šatore. Odmah cjenkanje, evo jaja, mlijeka, kajmaka! Noć je vedra, a mliječna cesta na svodu najavljuje, da će sutra dobro

Foto: J. Plaček

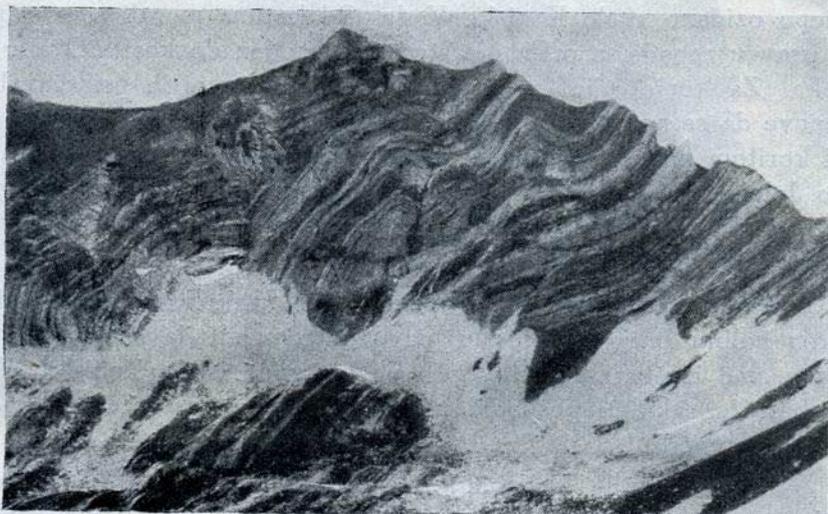
Surutka jezerce ili Zeleni vir

ožeći sunce. Jutrom vruće mlijeko i nešto kajgane okrijepljavalo nas je nakon dosta slabo prospavane noći.

Tovari konje! — naređuje vođa. Ovaj put će nas ispratiti seoski mladić do Trnovičkog jezera. Pozdravom »do viđenja« okrećemo put Smrekovca. Prevaljujemo jednim dijelom puta, koji smo jučer pregazili. Penjemo se uz Smrekovac i to zapadnom stranom. Pokušavamo, da vidimo jezerce pod Krvavcem 1898 m, ali ogranci Smrekovca zastiru nam vidik. Strmim silazom dolazimo do stanova u samom kršu, koji dijeli masiv Vlasulje i Biočkih Greda. Lijevo od nas pružila se Vlasulja 2339 m, a pred nama Trnovički Durmitor, pod kojim se nalazi Trnovičko jezero. Držimo se podno Vlasulje, puta nema, a samo otiscima kuda prolazi marva, mogli su i naši konji. To je bio najgori dio puta i za pješake i za konje. Prelazimo preko tvrdih oaza snježanika. Griskamo snijeg, jer u ovim krajevima, dijelu odlomljenih kamenitih blokova, nema niti jedne travke. Hvatamo greben, koji spaja Vlasulju i Trnovički Durmitor. Pred nama se otvara vidik prema Studenima 2298 m, drugog najvišeg vrha Volujka. Zakrećemo na desno i spuštamo se duboko dolje na Bare, katune povrh Trnovičkog jezera. Stari rudinjanin Miloš Komar otišao je na pašu i tako ga nijesmo vidjeli, da obnovimo naše prošlo godišnje uspomene. Nešto kisela mlijeka bila je prva okrepa, a malo iza toga eto nas pred Trnovičkim jezerom, koje se prostrlo na podnožju strmenitih obronaka Maglića, Bioča i Volujka, a sjevernu stranu stvaraju šumovite Vratnice, ispod kojih ponire jezero i stvara daleko ispod Vratnice Sušički potok. Napokon eto i konja. Odmor, kupa-

nje, a za tili čas bio je kotao na otvorenom ognjištu. Vrućina je bila nenasnosna, pa smo se sakrili u hlad kraj izvora na zapadnoj strani. Poslije objeda i crne kave legosmo na počinak. Sat se je približavao 16 času, kada je ponovno trebalo konje tovariti. Preko Vratnica spuštamo se u udolicu, koja je obrasla travom. Teško smo našli stazicu, koja vodi na Prijedor. Skidamo sa sebe i košulje, jer se stalno penjemo. Sunce peče, a tek po koji oblačić primjećuje se na svodu. Dolazimo do pogranične piramide, starog razgraničenja Bosne i Crne Gore, a kasnije do jakog izvora dobre vode, koja izvire na nekoliko mjesta. Eto nas i na grebenu Prijedora. Zaista krasan vidik, najljepši za cijelog našeg putovanja. Sa istočne strane pružila se šumovita Sniježnica 1804 m, koja se pruža sve do Mrkalj Klada. Na jugoistoku obasjalo je sunce okomito bijele stijene Maglića 2387 m, na sjeveru vrške Biočkih Greda koje zatvaraju sklop u polukrugu preko Urdenih dolova, a veže na južno zapadu sa jednim obronkom Trnovičkog Durmitora i Vlasulje cijeli i kolosalni masiv Volujaka i njegovih vrhova Studenaca 2298 m, Badine 2242 m i Lice 2151 m. Impresionistički izgleda kao da je to najteži teren, pošto je sunce bilo dosta nisko, a padalo je protusvijetlo, te je izgledalo kao kakava grdoba, koja se pružila preko Prosječenice sve do Careve Gore. Ugodnim i dosta dobrim putem prolazimo pokraj Makaza 1668 m, najvišeg vrha Prijedora, a onda se spuštamo sve do Suhe, kuda smo stigli već po mraku. Kuća Davidovića odmah je dozvolila da smijemo u bašći postaviti šatore, a dobro je došlo i novo sijeno složeno u malim stogovima. Za čas bili su šatori tapecirani sijenom, a za večeru nije niko mario, jer sutradan imademo da prevalimo najveći dio puta.

Trubom davao je voda znak, koji se pojačavao odjekom okolnih brda, da treba rušiti šatore. Sunce nije bilo još ogranulo. Udolinu Suhe zatvaraju s istočne strane Prijedor, s juga šumovita udolina Sušičkog potoka, sa zapada Volujak i sjevera obronci Volujka iznad Sutjeske potoka, koji ovdje probija masiv Volujka i otiče u Drinu. Mostovi su skoro svi porušeni, što odaje bijednu sliku kao i porušena žandarmerijska kasarna. Prebacivši se preko gnjilog mosta, ispod Gusnog puta, oprasmo na malom vrelu naše još pospane oči. Podnožje nema obrasline, ali brzo dohvatamo i šumu, koja se protegla sve do Gornjih Bara, nakon sat i pol hoda. Goveda davala su sliku kakvog švajcarskog predjela, koja su brzo pasla, prije nego sunce jače zažeže. Lijevo je malo jezerce ispod Planinice s izvorom žive vode. U kući Trklja našli smo kukuruznog hljeba, kajmaka i kisela mlijeka. Čim smo se okupili, put je nastavljen do Gornjih Bara, spuštajući se kroz šumu sve do potoka na koti 1357 m, odakle je

Šareni pasovi

Foto: J. Plaček

počeo ponovno uspon sve do J a v o r n i k a. Ovdje mijenjamo pravac i skrećemo k sjevero istoku u područje Careve Gore, koja na zapadu graniči na Jabučke stijene i proteže se u pravcu sjevero istoka sve do Crnog jezera sa svojim visovima B r a g o č e m 2015 m i S t o g o m 2014 m. Podnožjem vodi dobar put do Trebove planine, gdje nalazimo razvalinu žandarmerijske stanice. Sunce je upeklo a moramo doći do vode, gdje će se ručak skuhati. Najprije se ukaza malo Bijelo jezero, prekrivo većinom žabljim ikrama sa prljavom vodom. Odlučismo produljiti do Crnog, koje je nešto veće i bistrije. Ispod puta našli smo malo vrelo, neočišćeno. Odmah smo počeli bagerovati i za kratko vrijeme vrelo je bilo ograđeno i očišćeno. Jedni odoše po drva, drugi sijeku kolce a treći po vodu. Kazan je pristavljen. S istočne je strane jezero obraslo šašom, naokolo sve močvarno i nepristupačno, u kome se nalazi bezbroj žaba, vode-njaka, pijavica i t. d. Tu se napajaju goveda, koja ovamo dolaze iz dalekih krajeva Hercegovine na ispašu. Odmor je prijatno djelovao. Put je dalje vodio k sjeveru. Još malo kroz šumu i eto nas u pravoj švici, srcu naše Z e l e n g o r e. Na hiljade ovaca, krava i goveda paslo je tu bujnu travu. Ne da se to opisati. Sve same visoravni, valovite udolice, pašnjaci i livade, obrasle gustom travom. Pogubiše se i putovi. Prolazeći ovuda stoka diže glavu i začuđeno nas gleda. Nešto se spuštamo prema Lokvama, razdvojuku k Mlinskom putu i Poljani. Skrećemo k sjevero zapadu na katun V i d e ž. Svi smo se raštrkali. Lijevo od nas uzdigao se Videž 1865 m, a nasuprot raštegli su se Podi, visoravan Lelije planine, ispod koje se nalazi

lijepo ozidano vrelo Konjske Vode. Od katuna morali smo najprije u pravcu zapada, a onda niz strmeniti greben do korita Džafer potoka. Za konje nije to bilo ugodno, češće smo ih pridržavali za repove da se ne otisnu po sklizavom terenu. Ništa bolje nismo prošli ni koritom potoka. Nekad je ovdje vodio lijepi put kroz dolinu sve do Jeleča, ali tok vremena sve je to uništio, a dolinom vlada prava pustoš. Po mraku smo gazili vrlo oprezno, a izrasli repuh skrivao nam je pravu stazu.

Starac sa Videža poznao je ovdje svaki kamenčić. Hodanje kroz dolinu bilo je dosadno, pa smo sumnjali da smo zašli. Tek kada smo izašli iz šume i došli na košarice ispod Konjskih Voda, trebalo je svladati posljednji uspon do samog vrela, gdje smo odlučili prenoćiti.

Noć se spustila. Hodanje je otežčano, jer nismo pripremili lampe. Oko 9 sati stigli smo na mjesto. Zajednička večera s ostacima kruha bila je dobra okrepa nakon 16 satnog hodanja. Za tili čas sve je počivalo.

Krasno jutro, posula je rosa. Lijepi predjeli Zelengore počivali su u jutarnjem sunašcu, samo zvona goveda bunila su mir ove svemirske tišine. Kuda da pogledaš? Svagdje šuma i livade, da li u predio Videža, Todore ili Dumoša? Sve je to očaravalo planinarsko srce, koje se mora brzo od svega toga rastajati. Pitomi predjeli ovih krajeva vuku svakoga, da ih češće posjeti, jer zaista malo planinara zalazi u ove romantične krajeve.

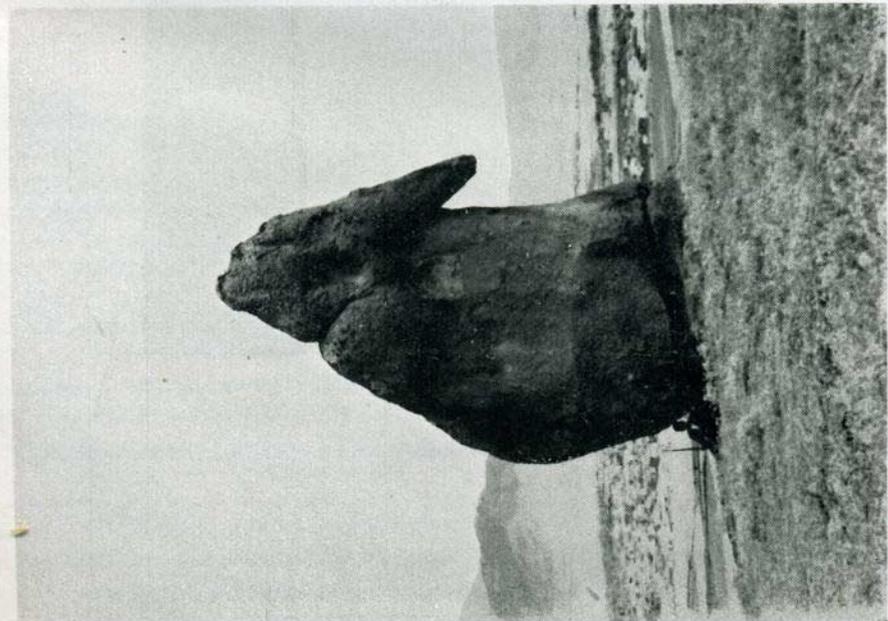
Lijepim kolnim putem između Ravne Gore sa zapada, Kose sa istoka i Meke doline sa sjevera, protegao se Ošlji dô sve do pred Kalinovik. Pohitali smo. Nije nam bio poznat točan odlazak auta iz Kalinovika. Put je bio već i dosadan, dok se ne pomoliše proplanci susjedne i najljepše planine Treskavice. Kraj vojnih zgrada pružila se i glavna cesta Kalinovik, po kojoj dospjesmo oko 5 sati u Sarajevo.

Goro divna, goro krasna,
Bajni čar te kruži svud;
Od tog časa, sretnog časa
Miljem mi se puni grud!

Prvi put te danas zgledah,
Tvoj me čar savladô hol,
Te u tebi, goro divna,
Zaboravih jad i bol.

Ovdje ja bih bolnu srcu
Uvijek našo pravi lijek;
Ovdje nema zlobe puste,
Tuj sloboda vlada vijek.

Josip Milaković

»SVETAC« PODNO M. KULA

Foto:
Dr. Kušan

PERISTER: POGLED NA GLAVNI VRH

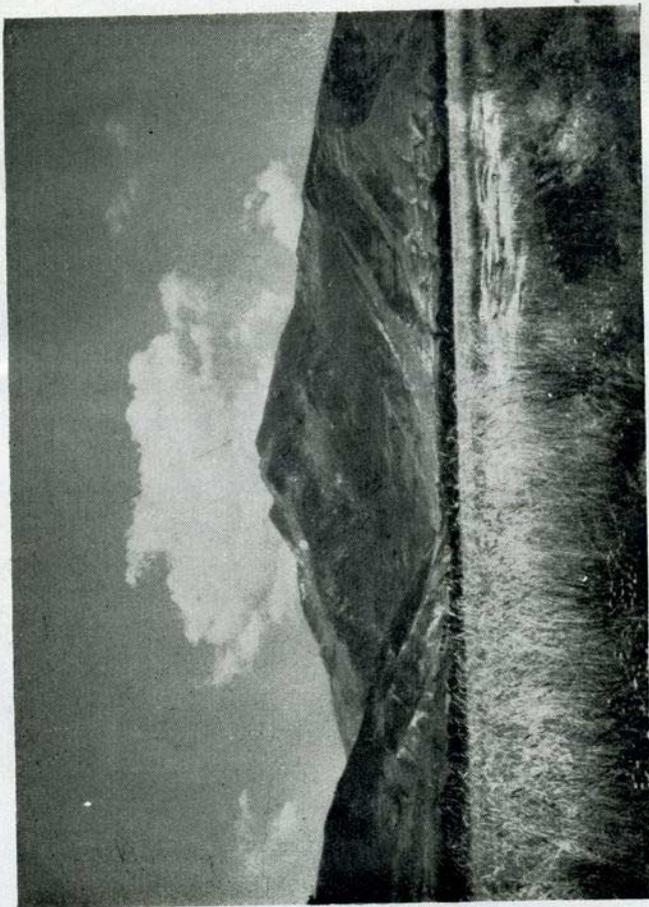

Foto: Dr. Kušan

PERISTER: POGLED NA ČITAVU PLANINU

L I S T A K

Na Visočici 1929.

Ivan Gojtan

Na visini punoinja,
u nizini snijeg praminja,
mečava se teška sprema,
a priroda mirno drijema.
Bura oštra fućka, vije,
srce mi se slatko smije,
što će zemlju snenu, crnu,
snježne zvijezde da ogrnu.
Bura oštra fućka, vije,
al se ipak srce smije,
pa se nosi na planine,
velebitske u visine,
gdje se misli vedre moje
oko tvoğa srca roje.
Na planine, u visine,
gdje no žive sve miline,
gdje se duša moja diže
k tebi, zlato, sve to bliže.
U planina, u visina,
od maštavih veličina
bijela ti se gora diže
i do neba tmurnog siže.
Bura fućka, urla, vije,
srce bije sve strašnije,
gomila se snježna diže,
k meni gmiže sve to bliže.
Vijavica do me stiže,
nada mnom se gora diže:

nigdje neba, niti daha
od snježnoga lednog praha,
život smrti u te gréde,
već se žive usne blijede.
Da l' ću otud ja iznijeti
živu glavu, Bože sveti?!
Što će ona jadna sama,
kad joj tamo pane tama,
a mene ti sveg zatrpa
ova hladna snježna hrpa?
Drhtat će u toploj šupi
ko i ja u hladnoj rupi,
drhtat će, kad samo čuje,
što mi ovdje samrt kuje.
Al kroz hrpe ove ledne,
čut će glase moje bijedne,
kad toplinom oni stope
ledene mi te oklope.
Ti ćeš tada, zlato, čuti
uzdah smrtni, hropac ljuti:
»Slatka moja, divna vilo,
bez mene ti sretno bilo!«
Ako l' glavom tu ne platim,
nego li se k tebi vratim,
sa visina i planina
na krilo ti čar milina,
onda opet: »Moja vilo,
tebi sretno i tad bilo!«

Veselje čisto, veselje neokaljano, uživa se na planinama. Ondje se duša, promatrajući božju narav, napunjuje udivljenjem, štovanjem i ljubavlju naprama nedosežnoj svemogućnosti Božjoj; ondje se usplamćuje srce na požrtvovnu ljubav spram mile i prekrasne domovine, ondje se bistri um, ondje se krijepi tijelo.

M. D.

Izlet na Sjeverni Velebit

Josip Brkić — Milan Zemljčić

Izletu su prisustvovali: 1. Banković Dr. Ivan, 2. Bartolović Žarko, 3. Bival Aurel, 4. Brkić Josip, 5. Čorak Dr. Ljudevit, 6. Čorak Ratimir (đak kao gost), 7. Hlača Dr. Marijan, 8. Hlača Predrag (đak kao gost), 9. Kos Ivan, 10. Kralj Franjo, 11. Krajač Dr. Ivan, 12. Prpić Ivica, 13. Radoslav Rade, 14. Rendulić Dr. Juraj, 15. Rendulić Miljenko, 16. Vrbos Rudolf i 17. Zemljčić Milan.

Dne 25. VII. u 1 sat i 21 čas na večer pošli su željeznicom iz Jastrebarskog svi članovi podružnice osim Dra. Krajača i Dra. Hlače sa sinom Predragom. U samom vlaku se je pridružio član podružnice iz Virovitice g. Žarko Bartolović. Svi članovi podružnice Plješevica bili su opremljeni strogo planinarski, te su bili sposobni i za teže planinarske prilike. U vlaku je bila živahnost. O spavanju ni govora.

U 4 sata i 7 časa u jutru dne 26. srpnja stigli smo u Vrhovine, gdje smo se svi ukrkali u autobus društva Tapred. Spomenuti je autobus vozio odlično, a izletnici su uživali u svježem jutarnjem zraku i lijepoj okolici, koja je i ako već išarana Kršem, još uvijek svojom vegetacijom podsjećala na naše bujne krajeve. U tom raspoloženju stigli su izletnici nešto prije 5 sati u jutru u romantični Otočac, gdje ih je nevjerojatnom susretljivošću dočekao tamošnji ljekarnik i planinar g. Mr. Franjo Častek. Isti je u prvom redu planinare opskrbio sa najpotrebnijim namirnicama, zatim je izletnicima pripremio po njemu osigurani teretni autobus g. Blaža Biondića sa 6 pneumatika, kojim je vožnja bila ne samo ugodna, nego i posve sigurna kroz one teške predjele Krša cestom, koja je bila do nedavna održavana po općini i ne spada u prvorazrednu. G. Častek je izletnike najpripravnije proveo kroz cijeli Otočac i protumačio znamenitosti mjesta. Među inim znamenitostima pregledali su izletnici župnu crkvu, ali su se morali zgražati nad vandalizmom divljačke ruke, koja je omočila tintom zgodnu sliku »Uspomene na svjetski rat«, što ju je na vanjskom zidu crkve naslikao neki ruski slikar.

Presusretljivi g. Častek stavio je konačno i svoj vlastiti auto na raspolaganje te pratio planinare do znamenite Švice i Švičkog jezera, kamo su planinari iz Otočca krenuli oko 7 sati u jutru. Razgledavši isti ovdje slapove Gacke i to čudno »Gacko jezero«, koje u jeseni, zimi i proljeću silno nabuja tako, da svi tamošnji mlinovi dođu pod vodu, a preko ljeta se neprestano ponirući gubi tako, da ga u kolovozu nestaje. Pregledavši tako tu neobičnu igru prirode srdačno se planinari oprostite s ljubeznim vodičem i nastavite put prema Krasnom oko 9 sati prije podne, kamo su stigli u 10 sati. U gostioni Blaža Vukelića okrijepite se toplim doručkom, kojeg je gostioničar preciznom točnošću na vrijeme priredio, ali još preciznije zaračunao.

U 11 sati prije podne krenuše izletnici prema Oltarima, kamo stigoše baš u podne. Ovdje ih je dočekao član podružnice i podpredsjednik Središnjice Dr. Ivan Krajač sa još dvojicom planinara iz Senja. Nakon pozdrava i duljeg odmora, te upoznanja sa simpatičnom krčmaricom Anom Samardija i sinom joj Matom, — koji su svom susretljivošću i brzinom pribavili potrebna 4 konja za prtljažu i 3 janjca, te tim potonjim upotpunili manjkajuću stavku ministra prehrane — spremili su se planinari na odlazak. Ovdje su se izletnici po prviput sa cijelom pratnjom fotografirali, a zatim nastavili daljnji put u pravom planinarskom smislu per pedes apostolorum prema Krajačevoj kući na Zavižanu. Ma da je bila prilična vrućina, ipak je put bio snošljiv, jer je neprestano dolazio ugodan povjetarac sa našeg plavog Jadrana, kojega smo u Oltarima prviput ugledali, a koji nam se za vri-

Foto: Miljenko Rendulić

Od Oltara na Zavižan

jeme cijelog uspona do Krajačeve kuće nije gubio s vida »taj biser naše Hrvatske domovine«.

Do Krajačeve kuće stigoše planinari oko 7 sati na večer, pošto su krenuli sa Oltara oko 2 sata poslije podne, a putem su se zadržali na polovici uspona (sedlu) oko 1 sat upotrijeбивši ovo vrijeme za objed i odmor. Tog istog dana većina se izletnika uputila na vrh Vučjaka (1645 m) nad Krajačevom kućom, odakle su među inim prekrasnim pogledima opazili također poznate nam najbliže planine: Klek, Samoborsko-Žumberačko gorje i Sljeme. Izletnici su na tom vrhu fotografiki snimljeni po jednom članu ekspedicije »Škole Narodnog Zdravlja u Zagrebu«, koja je ovdje boravila snimajući prekrasne predjele Velebita za kulturni film »Velebit«. Nakon povratka sa vrha pripremljena je obilna večera, koja je naše naprtnjače znatno olakšala, a razvila se u ugodnu zabavicu do iza pol noći, kojoj su mnogo doprinijeli poznati jaskanski »pintenjaki«.

Dne 27. VII. nakon prijatnog sna i potrebnog poćinka željno smo očekivali dobru šalicu kave, koju nam je pravom kuharskom vještinom priredio naš putni kuhar Brkić (vulgo Biba) susretljivošću Mate Samardije, koji nam je pribavio sa Oltara oko 10 l dobrog mlijeka. Prije doručka odvojio se Dr. Krajać s ekspedicijom Škole Narodnog Zdravlja pravcem prema Rossijevoj kući u svrhu filmanja.

Ostala grupa izletnika otputila se nakon doručka sa vodićem lugarom Devčićem na vrh Velikog Zavižana (1677 m), odakle je prekrasan pogled na naše more, njegove otoke, a također i na cijeli sjeverno velebitski planinski sklop kao i na ostale strane. Ispod Velikog Zavižana, uz strmo spušćanje sa vrha na južnu stranu, iznenadili smo se opazivši bezbroj prekrasnih runolista, koji se gotovo jedino mogu naći samo u tom okolišu Velebitskog gorja. Svaki je od nas ubrao po koji stručak i zadjeo za šešir, ponesavši time uspomenu na ove nezaboravne uspone.

Prije odlaska sa vrha, na kojem smo se zadržali gotovo cijeli sat, snimio nas je naš fotoamater Miljenko Rendulić. Spuštajući se pak s vrha u mislima, da ne dodemo u susretaj s kraljem Velebita »medom«, namjerili smo se na uređeni bunar

s dobrom, hladnom i pitkom gorskom vodom, što nas je neobično obradovalo. Prilično izgladnjeli požurili smo se u Krajačevu kuću, gdje je naš revni Mato Samardija već vrtio na ražnju janjca, kojim smo temeljito ublažili izgladnjele želuce.

Poslije podne nakon odmaranja i ugodnog sunčanja uspjeli smo se po drugi put na vrh Vučjaka, a iza toga još na neki bliži manji vrh.

Za večeru bio je pripravljen tečan vinski gulaš od drugog janjca, kojim se je i opet proslavio naš stari kuhar Biba uz pomoćnika Bubu (Kralja), a cijelo je društvo uz veliko priznanje marljivo srkalo iz savjesno čuvanih barilaca. U takvom raspoloženju dočekali smo opet ponoć, te inače tako tihu planinarsku kuću pretvorili u veselo planinarsko zabavište, kojemu je mnogo »štimuma« dao poznati naš šaljivdija Lujo (Dr. Čorak). Opojeni gorskim zrakom i svim doživljajima toga dana legosmo na slatki počinak.

Sljedećega dana 28. VII. krenusmo u jutru oko 7 sati put Rossijeve kuće, uredivši potpuno našu karavanu, koju je resio još jedini ostatak sa Oltara — treći živi jaganiac. Ovaj naš polazak filmski je snimljen po Školi Narodnog Zdravlja u Zagrebu. Udišući putem divni svježi jutarnji gorski zrak i prolazeći kroz prekrasne šumske predjele nailazili smo na više mjesta trašove i otpatke medvjeda kao i na svježe tragove odbačenog kamenja ispod kojeg — po tumačenju naših domaćih provodiča — medvjed traži svoju hranu, naime mrave.

Na tom putu morali su naši provodiči par puta prtljažu pretovariti, jer smo dolazili na tako uske gorske staze, ispod kojih su zjale duboke provalije, te je bila opasnost, da se teret zajedno sa konjem surva u te provalije, a što nam je svakako otežavalo hod, koji su inače članovi sa veseljem i užitkom podnašali, tako da smo put od Krajačeve do Rossijeve kuće prevalili bez ikakvog počinjanja.

Ovdje se utaborismo na Jerković-polu nedaleko Rossijeve kuće, gdje smo sa razumljivo dobrim apetitom objedovali. Za vrijeme objeda povratilo se Dr. Krajač sa ekspedicijom Škole Narodnog Zdravlja sa svoje ture toga dana, te je ovdje naša grupa po toj ekspediciji po društvu filmovana. Osim ovog filma uzeo je naš domaći filmoamater Baniković jednu snimku, o kojoj će pismena povijest planinara šutjeti, ali će tim više biti življa usmena predaja.

Na sveopće radosno iznenađenje pojavio se iza jedne okuke puta, koji vodi od Rossijeve kuće prema Alanu, naš drug Dr. Marijan Hlača sa svojim sinom Predragom i jednim pratiocem, dolazeći iz Barbata s otoka Raba preko Jablanca i Alara pred nas, donoseći sa sobom očišćenog janjca i nekoliko butilja dalmatince. Nakon pozdrava te njihovog odmora poduzeli smo uspon na Vidikovac pod vodstvom Dra. Krajača, odakle se je odvojila grupa odvažnijih planinara sa Drom Krajačem na čelu i uspela se vrlo strmim i opasnim usponima na Kuk...

Nakon kraćeg boravka jedna i druga grupa povratila se u kuću, gdje je opet čekao po našem dobrom Matu odlično pečeni janjac Dra. Hlače, koji je bio među nas točno razdijeljen i dobrim kapljicama iz naših barilaca zaliven. Nakon večere stisnuli smo se svi za južni zid kuće, gdje smo ložeći vatru uz ugodno čavrljanje, svirku i pjevanje te promatrajući u noći tiho more, proveli do iza 11 sati, kada smo tekarski krenuli na počinak u tu malu kolibu, u kojoj može u najboljem slučaju noćiti 12—15 osoba, a nas je bilo zajedno s ekspedicijom te pratnjom 24 osobe. Ovakav položaj spavanja, koji je bio nalik na sardelje u škatulji, bio je glavnim razlogom, da smo sljedećeg jutra dne 29. VII. ustali već u 4 sata u jutru, te nakon opreme i okrijepe krenuli prema Alanu već oko pol šest sati. Toga dana stigli smo između 10—11 sati na sedlo Alana preko Crikvene—Cipala i Dašćeca.

Putem od Rossijeve kuće prema Alanu odijelila se jedna grupa izletnika i pošla nešto bržim tempom, te se uspela na vrh Alančića (1612 m) i već se je

Foto: Miljenko Rendulić

Odmor na Jerković poljani

vratila natrag, dok je druga grupa stigla na sedlo Alana. Ovdje su se izletnici malo odmorili, a druga se grupa uspela na vrh »Bili kuk« (1454 m). Za to vrijeme naš je pratilac Mato priredio i četvrtog janjca, koji nas je živ pratio sve od Oltara do Alana.

Već kod Rossijeve kuće većina je planinara odlučila, da se s Alana ne krene u Štirovaču, kako je bilo određeno programom, već da se što prije stigne do mora, čemu se manjina, a naročito predsjednik opiraše insistirajući na tom, da se određeni program ima u cijelosti provesti, naročito obzirom na poznatu prirodnu krašotu Štirovače, radi čega su se kasnije i sami ti »buntovnici« pokajali.

Poslije ručka na sedlu Alana cijela se grupa fotografirala i po zadnji put se oprostila od Velebitskih visova te krenula put Jablanca. Većina izletnika vozila se u dvojim kolima, koja su bila u tu svrhu naručena, dok su izletnici Bartolović Žarko, Rendulić Miljenko i Zemljić Milan krenuli pješice i išli poprečnim planinarskim stazama, uživajući i diveći se gorostasnom kamenju kod Strogira, gdje je Miljenko Rendulić uzeo par prekrasnih fotografskih snimaka. Ta pješačka grupa stigla je u Jablanac oko 5½ sati poslije podne, dok su ostali na kolima stigli čitavo pol sata kasnije, izmučeni i utučeni od vožnje ustanovivši, da se ovaj način planinarenja na toj cesti, koja vodi sa Alana u Jablanac i koja je neprestano izvrgnuta žarkom suncu, ne može nikako preporučiti. Došavši tako do hotela »Planinaru«, koji je bio o našem dolasku obavješten, smjestili smo se neki u tom hotelu, neki u hotelu »Ideal«, a ostali opet po privatnim kućama.

Dne 30. VII. sproveli smo veći dio dana na kupanju, te poduzeli šetnju u »Hrvatski fjord« Zavraticu.

Dne 31. VII. iznenada su nas morali ostaviti drugovi Dr. Banković, Dr. Čorak sa sinom, Bartolović, Kralj i Prpić. Ostali pak proveli su i taj dan uživajući u morskom kupanju i zaključivši, da će se slijedećeg dana odazvati ljubeznom pozivu člana izletnika Dra. Hlače i njegovoga brata, poznatog gostoprimeca i župnika u Barbatu don Karla Hlače.

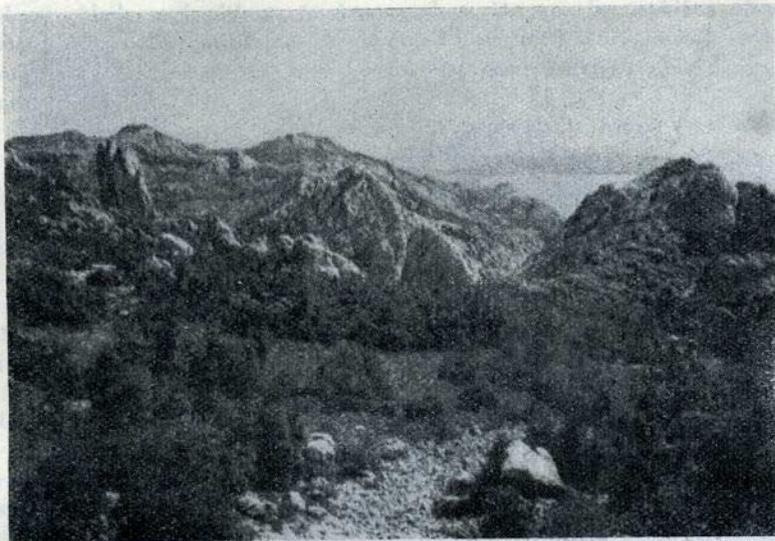

Foto: Miljenko Rendulić

Stogirskim vrletima

Istoga dana poslije podne krenuli su izletnici Dr. Rendulić sa sinom, Bival i Kos motornim čamcem na Rab, gdje su prenočili, a drugi su se imali sastati s ostalima u Barbatu slijedećega dana.

Dne 1. VIII. krenuli su barkom hoteljera Babića ostali planinari: Brkić, Vrbos, Zemljić i Rade u Barbat, kamo su stigli oko 10 sati. Ovu i inače prekrasnu vožnju barkom, a osobito kada je more bilo mirno kao ulje, zaslađivali su si izletnici sviranjem pjesama na tamburicama, koje su u tu syrhu sa sobom ponijeli.

Od strane kućedomaćina u Barbatu kao i od Dra. M. Hlače i supruge mu bili smo vanredno ljubezno primljeni i odmah počašćeni sa izvrsnim prošekom, koji je vlastiti proizvod vrijednog domaćine. Nakon malog odmora i okrijepe išli smo na kupanje odmah ispod župnog dvora, gdje smo se divili kao sag glatkoj pješčanoj površini morskoga dna. U najboljem raspoloženju u vodi opazismo približavanje barke iz Raba s ostalim našim izletnicima. Vidjevši oni naš užitak u vodi, brzo poskakaše za nama.

Ovo nas je kupanje tjelesno i duševno okrijepilo, ali ujedno i tako izglednjelo, da smo potpuno odgovarali onom bogato, upravo lukulski priredenom i punom stolu, kod kojeg smo se zabavili do kasno u noć.

Kućedomaćina je poznat kao patriota a osim toga i izvrstan pjevač, pa je razdraĝao svoje goste do skrajnosti tako, da rodoljubnim zdravicama nije bilo ni kraja ni konca. Oko 11 sati u noći praćeni sa morskog žala skladnim dvoglasnim pjevanjem braće Hlača, krenusmo puni zadovoljstva put Raba, da uzmoĝnemo slijedećeg dana isti razgledati.

Dne 2. VIII. pregledali smo znamenitosti Raba i objedovali, a poslije podne krenuli svi skupa barkom do dona Hlače, da preuzmemo naša barilca napunjena već poznatim nam prošekom. Ovdje se konačno oprostismo od ljubeznog domaćine te Dra. Hlače i supruge mu i krenusmo prema Jablancu, kamo stigosmo oko 7 sati predveče.

Dne 3. VIII. proveli smo skoro cio dan u moru te kupajući se opraštali se s tim našim biserom, a na večer pako oprostismo se dolično i od našega kuće-

gazde Babića te samog Jablanca, koji je oproštaj potrajao — protiv svih planinarskih propisa — sve do sitnih ura.

Dne 4. VIII. u šest i pol sati u jutro krenusmo parobrodom put Sušaka, ispraćeni kućegazdom i njegovom svojtom. Na samom putu parobrodom bilo je i opet zabave, a nekoje je odlično mučio drug mamurluk, kojega se jedino dalo riješiti dobro pripravljenom »marendom«.

Isprepluskani i isprepuhani od vrlo žestoke bure stigosmo sretno na Sušak. Ovdje zajedno objedovasmo, a poslije krenusmo na brzi vlak, kojim stigosmo u Jastrebarsko istoga dana u 7½ sati na večer razdražani i sretni, što je ovaj rijetki izlet ovako divno uspio i pružio izletnicima toliko prirodnih i drugih užitaka, te što su se svi sretno i zdravo vratili.

Kroz Južnu Srbiju*

Dr. Fran Kušan

Od Zlatovrha do Konjarnika.

Nakon ugodno prospavane noći osvanulo jutro u jakoj i ledenoj kiši, koja na sreću već oko 6 sati prestade. Samo je snažni i hladni vjetar nastavljao svoju tužnu pjesmu, zavijajući kao naša bura. Babuna uvijena sva u oblacima — neobično vrijeme za ovo doba. Ipak se spremamo, dolaze i pratioci s konjem. Odradismo da idemo danas do Markovih Kula, koje su varoši i najbliže, a dižu se u oblaku dosta visokih (oko 900 m) kamenih gromada na sjevero-zapadnom rubu Prilepskog polja. Čitava ova gromada, koja se nešto više cijepa u dva dijela, izgrađena je od gnajsa, koji je najvećim dijelom ogolio, izdjelan u najrazličitijim formama mikrorelijefa. Na vrhu se nalaze ostaci zidina i grada, koje narod pripisuje ruševinama kula Kraljevića Marka, odakle i ime čitavoj ovoj skupini. Rijetko ćemo gdje naići na ovoliko raznolikost u oblicima nagomilanih stijena, kojih ima po čitavom obronku u tolikom mnoštvu, da je kraj mjestimice upravo neprohodan. Zbog tamnog pokrova nižeg bilja (lišaja i mahova), u koji je gotovo posve obrasla, čitava je ova skupina nekako sablasno sura i tužna. Ova se pustoš još jače ističe slabim razvojem višega bilja, koje je nešto bolje razvijeno istom u gornjem dijelu i na vrhu Kula, gdje se nalaze i ostaci zidina nekadašnjeg grada, jakog i neosvojivog u ovom moru ogromnih kamenih blokova.

Na obronku i podnožju Markovih Kula priroda je izdjelala fantastične oblike golemih dimenzija, koje je narodna fantazija dovela u vezu s legendom o Kraljeviću Marku, pripisujući njihovu pojavu i postanak snazi Markovoj. Takova je gromada i »S v e t a c« ispod Markovih Kula. (Vidi sliku I. u Prilogu!)

Pri dnu jugozapadnog obronka M. Kula prostire se stara Markova Varoš, prava slavenska naseobina, dok je današnji Prilep sagrađen kasnije i od Turaka.

Zadržasmo se čitav dan u ovome kraju, a podvečer se vratismo s obilnim materijalom u Prilep. Vrijeme se već poboljšalo, nešto i zatopliło, pa nam godi da se možemo zadržati i duže izvan zatvorenih prostorija. Odmaramo se i međusobno upoznajemo. Bućni su i živahni ovi mještani, pravi jušnjaci — dragi su im razgovori i igre, uz koje prosjede po čitavo veče. Rekao bi čovjek — naši Dalmatinci. A kad ih vidite s brojanicama u ruci, čovjek se i nehotice sjeti našeg susjeda na jugu. Svu ovu živahnost i žagor začinjaju zvuci ciganske kapele i pjesme sevdalinke njihove »primadone«. A da ne bude ni ostalima u susjedstvu krivo, odzvanja slična glazba i iz hotela preko puta. Podvečer je i predstava neke putujuće družine. Po svemu, ovakove priredbe imaju ovdje uspjeha.

* Vidi broj 10. god. 1933.

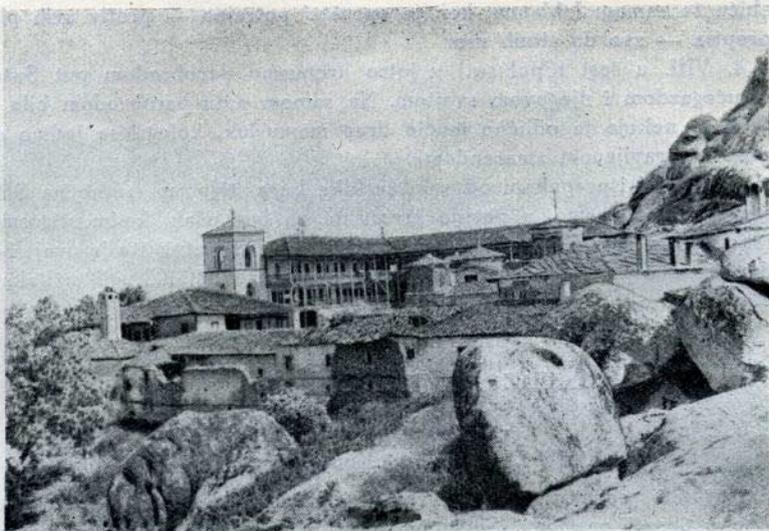
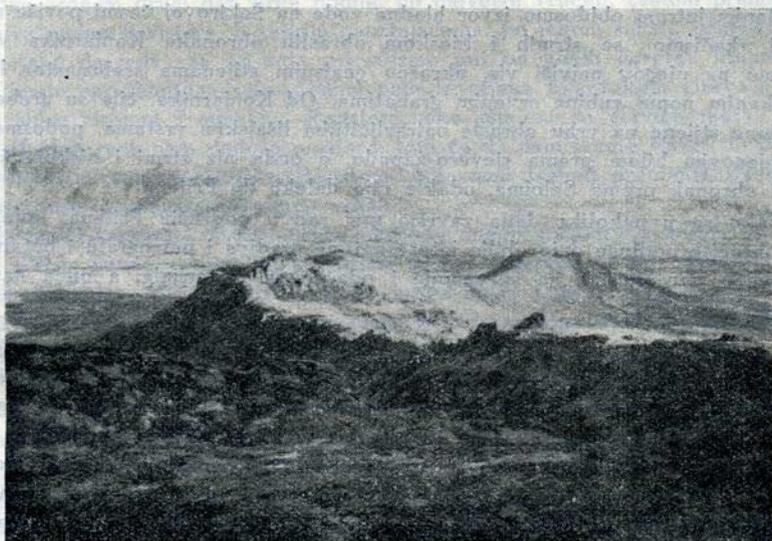

Foto: Dr. Kušan

Manastir Treskavec kraj Prilepa

U jutro smo već na putu na Zlatovrh. Obilazeći sa zapada Markove Kule, gdje se na jednoj strani gotovo pribio uz stijenu stari i zapušteni Manastir sv. Arandela, te prošavši Zagradom nastojimo, da se što prije dokopamo uspona prema Zlatovrhu. Toplo je, uspinjemo se lagano i zaobilazimo ogromne ploče gnajsa, koje naslagane po čitavom obronku veoma otežavaju prolaz. Pod nama se pruža na daleko i široko prostrano i pozlaćeno Prilepsko polje. Zalazimo sve više u »planinu«, provlačeći se kroz gustu šikaru lijeske. Opažamo već i голу glavicu Zlatovrha, gdje se među ispremiješanim golemim blokovima smjestio vrlo lijepi i dobro ušćuvani manastir Treskavec. Sve je to blizu i pred nama, a ipak — još dosta daleko. Sunce sve jače peče, postaje i nesnosno vruće. Uz to još nemamo ni pravog puta, nego vrludamo između stijena obilazeći strme i neprohodne površine. Vodič je htio da ovim smjerom skratimo put, ali meni se čini, da ćemo ovako još duže hodati. Ne smeta, bar ćemo tako više obići, više sabrati...

Pred manastirskim zidom dočekao nas je lavež manastirskih pasa, koji čuvaju brojna manastirska stada od proždrljivih vukova, što ih ima u ovim stranama dosta. Pred nas izlazi stari kaluder — brat Romano — Rus: pozdravljamo se. Ulazimo kroz visoku i freskama ukrašenu kapiju u manastirsko dvorište, a onda trošnim drvenim stepenicama u konake, gdje me u svojoj radnoj sobi dočeka vrlo simpatični starješina, čovjek u najboljim godinama, također podrijetlom Rus. Primio me sa poznatom slavenskom gostoljubivošću, nudeći me crnom kavom i rakijom. Razgovaramo o prilikama u manastirima, koji su općenito u nazadovanju: nema više u narodu volje za kaluderski poziv, a u ono malo mladih kaludera prodiru već nazori modernog i savremenog doba, malo ih je voljnih za rad — kod posla ih se slabo vidi, a za zdjelom ih je uvijek dosta. Pojedinci se samo ističu, oni rade sve: i u vrtu i stolariji i perom i iglom. Za sve su tu. Tako i u ovom manastiru: od kaludera svega njih trojica, a prije ih je znalo biti i preko stotine. A i u drugim manastirima nisu bolje prilike. Ako tako potraje — a sva je prilika za to — propast će i ono malo što je preostalo. Narod više ne daje, što više opaža se i neka averzija spram kaludera, jer mnogi svojim životom osramotiše nekad

Sa Zlatovrha prema M. Kulama

Foto: Dr. Kušan

tako častan poziv. Ali i ovdje narod kao da sam nalazi i u tom zlu dobro rješenje: pojedinci a i čitave obitelji počinju od nekog vremena da odlaze u manastire, koji su ovako na zgodnim gorskim mjestima, na oporavak i promjenu zraka. Kada bi ovo učestalo mogli bi manastiri da posluže i kao stalna i prostrana oporavišta. Time bi se povećali i onako već slabi manastirski prihodi, od čega bi se nešto moglo utrošiti i na opravak već jako zapuštenih zgrada.

Ovaj veliki manastir sv. Bogorodice, obnovljen još u 13. stoljeću, predstavlja najstariji tip naših manastira. Čitav je manastirski prostor opasan jakim i visokim zidom, koji ide preko gñajskih blokova i poviše strmih provalija. Uz njega su s nutarnje strane i naokolo izidani konaci na jedan sprat. U sredini četverouglastog dvorišta nalazi se manastirska crkva, vrlo lijepa izgleda, sa mnogo starih detalja. Ostalo je sve kao i drugdje po našim manastirima, ali mnogo bolje sačuvano, s više starina i uspomena. Krasan je pogled sa balkona starješinske sobe, slobodan i prostran, duboko dolje u nizinu Prilepskog polja, pa preko njega na planine prema Kajmakčalanu i na Perister u pozadini. Tu je odmah iza zid i najviši vrh Zlatovrha (1400 m) u obliku suženih i naslaganih blokova, a na suprotnoj strani velika i krasna stijena zvana »Lav« oblika ležećeg lava.

Prenoćih u lijepo udešenoj sobi za strance, a u jutro nastavih sa istraživanjima po stijenama Zlatovrha. Pred podne podosmo ispraćeni starješinom ugodnim putem preko Dabnice natrag u Prilep.

Dan kasnije podosmo na jug od Prilepa, da zaobidemo Selečku planinu sa zapada, te da se uputimo prema manastiru Prilepec, kamo smo stigli nakon dva sata laganog hoda i bez ikakvog napora. Teren je ovdje posve različit od onog prema Treskavcu: prolazimo lijepim brdskim livadama, kroz naselja. Sam manastir leži u pitomom kraju, poviše livada a na podnožju Konjarnika. Vrlo je trošan i bez kaludera. Upravlja njime crkvena općina. Osim čuvara nadosmo i u njemu nekoliko izletnika, koji se tamo liječe u blagom i čistom zraku. Provedosmo večer slušajući tiho pjevanje makedonskih narodnih pjesama, koje je predkidalo blejanje brojnih manastirskih ovaca i lavež pasa pomiješan vikom pastira.

Ranim jutrom obidosmo izvor hladne vode na Šekirovoj česmi poviše manastira i »kačismo« se strmih i lijeskom obraslih obronaka Konjarnika, da se popnemo na njegov najviši vis, ukrašen gnajnsnim stijenama srebrnastog lijeska s uprskanim poput rubina crvenim granatima. Od Konjarnika, čije su grebenaste i ogromne stijene na vrhu obrasle najrazličitijim lišajskim vrstama, pođosmo najprije njegovim bilom prema sjevero-zapadu, a onda niz strmi i niskom šumom obrasli obronak prema Selcima, odakle nije daleko do Prilepa.

Tako se u nekoliko dana završio moj rad u području Prilepa, koje zbog svoje naročite podloge daje obilje interesantnog građiva i petrografu i botaničaru.

Jedan dan utroših na spremanje i odašiljanje materijala, a onda nastavih put prema Bitolju.

Perister.

I ako važnija mjesta u ovom dijelu Vardarske Srbije vezuje željeznička pruga (vrlo primitivna, šumska), ipak je glavno i najbolje prevozno sredstvo auto. Autobusni je saobraćaj vrlo dobar, veza je izvrsna, tako da iz jednoga mjesta u drugo možete poći po više puta na dan. Razumljivo je, da je i konkurencija zbog brojnih autobusnih poduzeća velika, pa čovjek može uvijek s malo spretnosti i pogađanja i jeftinije da prođe.

Tako i ovaj put, umjesto da idem običnim i velikim autobusom iz Prilepa u Bitolj, podoh sa još dva do tri putnika u manjem a i jeftinijem autu (za 1 i $\frac{1}{4}$ sat — toliko je naime od Prilepa do Bitolja — 25 dinara). Vožnja mnogo ugodnija, strašna se vrućina slabije osjeća i lakše podnosi, slobodniji smo. Ovaj puta nisam sam, prati me naš zagrebački student farmacije g. K. S. Iz školovanja u Bitolju poznaje dobro ove krajeve, pa će mi biti od pomoći.

Prolazimo ili bolje jurimo ravnim i jednoličnim putem, približavajući se sve više Peristeru, na čijem se podnožju smjestio jedan od najljepših južnosrbijanskih gradova, koji po svojim modernim građevinama dolazi odmah iza Skoplja. Evo nas i u samoj varoši. Odsjedamo u hotelu »Jevtić«, vrlo lijepoj i reprezentativnoj građevini u sredini varoši. Tu je i najmoderniji dio grada. Nešto po strani ali ne daleko od središta najstariji je i orijentalni dio grada — čaršija s bezistenom, uz koji protiče potok Dragor. Da je nešto veći, bila bi potpuna sličnost sa Miljackom u Sarajevu. Mnoštvo mostova, brojne kavanice uz obalu i mjesta pogodna za odmor i čavrljanje potpunjuju još više ovu sličnost. Kava, alva, slatka i hladna pića na svakom koraku. Uz ovu orijentalnu živopisnost još jača primjesa svakojake krvi i jezika čini ovu varoš još interesantnijom.

Kako sam bio odlučio da već u jutro krenem na Perister, to potražih gospodu od turističkog kluba »Južna Jezera«, ne bi li doznao kakove potankosti za uspon na najviše peristerske vrhove. Brzo smo se i lako našli, ali — mnogo teže sporazumjeli: bio sam istina prvi put u tim krajevima, ali proučivši već unaprijed detaljnu i specijalnu kartu čitavoga Peristera, nisam mogao da shvatim i dokučim sve one poteškoće, na koje čovjek navodno nailazi — prema pričanju jednoga od gospode — na svome putu na Perister. Prema tom pričanju, trebalo bi mi ništa manje nego desetak dana, pa da tek približno obidem glavne vrhove i jezera na ovoj planini. Da sam povjerovao i djelomično ovom ljubitelju prirode, koji se u njoj zadržava kadgod može i koji navodno poznaje svaki kamen u tome kraju, mogao sam se mirne duše pobrati i krenuti dalje bez puta na ovu lijepu planinu.

Povjerovah ipak više crtama i slovima na karti, pa uz preporuku načelnika i dozvolu šefa sanatorija da mogu prenoćiti u lječilištu na Peristeru, podoh sam

sa svojim drugom drugi dan prije podne, po najvećoj vrućini, cestom prema selu Magarevu podno Peristera. S teškim naprtnjačama, po jakom suncu, odmicali smo lagano, tako da jedva za tri sata prevalismo put od nekih desetak kilometara, koliko je do spomenutoga sela. Jedina nam je utjeha bila tokom čitavoga puta krasna slika visokog i čunastog Peristera, oko čije su se glavice motali gusti oblaci. U Magarevu nam dadoše pratioca, koji će da nam iznese stvari do dječjeg oporavišta na samom obronku Peristera, gdje smo trebali prenoćiti, da zorom rano nastavimo usponom do samog vrha.

Na maloj zaravni i čistini strmog obronka, među gustom i visokom borovom šumom (*Pinus Peuce* — molika) smještene su nekolike barake što služe za ljetni boravak slabunjave djece, koja se zbilja mogu lijepo oporaviti uz izvrsnu hranu i njeđu u ovom svježem i zdravom šumskom zraku. Upraviteljica nas ljubazno primi i dodijeli nam malu sobicu za prenoćište.

Odmorismo se, pa u jutro tek što je svanulo dočekasmo pratioca iz Trnova, te podosmo krasnom stazom i laganim usponom kroz borovu šumu, koja je dalje gore sve niža i niža ali još uvijek izgrađena od lijepih i pravilnih borovih stabala, kojima se tu i tamo pridružuje i po koja jela. Pravi planinski i crnogorični kraj. (Vidi sliku III. u Prilogu!)

Prema šumskoj granici pojavljuju se sve više ogoljeli i naslagani granitni blokovi, koji svojom veličinom i položajem otežavaju prelaz. Vodič nas zavodi s pravog i mnogo laganijeg puta, tako da zalazimo u pravo more naslaganih granitnih blokova zvanih »Crvene Stijene«, u kojima izgubismo nekoliko sati vremena, i ako je za mene bila baš tu najobilnija berba. Umorni i žedni jedva se uspinjemo ovom neprohodnom kamenom pustinjom, nadajući se da ćemo se ipak nekako dokopati glavnoga vrha. Ali putu nikako kraja, teren sve gori, ne preostaje drugo nego da krenemo u desno, pa da makar nešto i silazeći nađemo put, koji prema karti vodi iz sela Capari prema glavnome vrhu. Ovaj je put i najbolji a nije ni tako naporan. Spustili smo se tako do jakog izvora ispod najviših vrhova, gdje smo se odmorili i opskrbili baš obilno vodom. Odatle smo nastavili uspinjanje spomenutim putem, s namjerom da ga više ne napuštamo. Put je taj, izgrađen u prošlim ratovima i u vojničke svrhe, podesan i za konjski hod. Djelomično je isklesan i u stijenama, tu i tamo je poput stepenica naslaganih granitnih ploča. Prolazimo uz kaverne i porušene kamene kolibe i rovove, uz ostatke i tragove minulih ratova. Vidi se da je vojska i rat carevao duže vremena u ovome kraju, koji je sada tako tih i pust poput beskrajnog kamenog mora. Osim lišaja i mahova malo je još koja biljka našla ovdje podesno tlo za svoj rast. Prolazimo i prvi vrh, a onda — nakon dobrog i napornog hoda — ipak jednom stadosmo i na najviši uz malu i od drveta izgrađenu piramidu. Snažan i hladan vjetar dočeka nas na ovoj visini od nekih 2.600 m. Nešto bujniji biljni pokrov planinskog bilja obavlja ovu najvišu Peristersku glavicu. (Vidi sliku II. u Prilogu!)

Pred nama se pruža krasan pogled na Prespansko Jezero, poviše kojeg se spustila maglica, pa nam priječi pogled u daljinu. Ipak se tamo dalje na zapad naziru konture planinskog sklopa Galičice.

Podne je već prošlo, pa se žurimo da još obiđemo Malo i Veliko Prespansko Jezero, koja su smještena podno većih površina vječnog snijega. Voda je u oba jezera dosta duboka, modrikasta i bistra. Od Velikog Jezera zaputismo se uz potok prema Nižepolju i Dihovu, kamo stigismo za dva sata dobra hoda.

Natovareni teškim teretom i dobro umorni dovukosmo se nešto oko 9 sati u Bitolj. Tako smo u jednom danu prevalili put od sanatorija preko Vrhova i jezera pa natrag u Bitolj.

Književnost

Sa planina i gora. — Na recenziju g. profesora Blaškovića o IV. knjizi »Sa planina i gora«, otisnutu u 9. broju ovoga časopisa primilo je uredništvo od autora knjige g. Vjekoslava Cvetišića pismo, kojim se odgovara na recenziju. Mi drage volje donosimo odgovor gosp. pisca, da se i njegova čuje, tek smo ispustili jedan dio pisma, koji zapravo i ne spada u samu stvar, a ispuštanje toga odlomka na krnji nipošto želje i namjere gosp. pisca. Pismo na urednika ovoga časopisa glasi ovako:

»VELECIJENJENI GOSPODINE UREDNIČE! — Ne prilažem ispravak po zakonu o tisku, već uvjeren o Vašoj objektivnosti, čast mi je zamoliti Vas, da odjelodanite u »Hrvatskom Planinaru« jedno pismo i članak g. Vladimira Blaškovića, koje mi je poslao iz Koprivnice. To je moj odgovor na njegov pamfletistički članak o IV. knjizi »Sa planina i gora«, objelodanjen u broju 9. — 1933. »Hrvatskog Planinara«, za koju knjigu kaže, da mu je bila »mlaki tuš«, »bezopasno bombardiranje« i »slatko vino«, koje ga je »omamilo«, te mu se »smučilo«. Iznosim njegovo pismo i članak u dokaz, kako kritika g. Vladimira Blaškovića ide jednako u red onih tridesetak kritika u novinama, časopisima i književnim revijama, koje su me »suviše milovale« i »obasule superlativnim laskanjima«, te sam se »vrlo dobro snašao na prekomjerno povišenom pijedestalu«, kako to konstatuje g. Blašković.

Apelirajući na Vašu objektivnost i osjećaje pravičnosti, uvjeren sam gospodine uredniče, da ćete mi dati priliku, da se na ovaj način branim od tendencioznog pisanja.

Izvolite gospodine uredniče primiti izraz moga poštovanja.

Zagreb, 26. listopada 1933.

Vjekoslav Cvetišić.

Pismo g. Vladimira Blaškovića glasi:

Koprivnica, 25. VIII. 1929.

Vrlo poštovani gospodine Cvetišiću!

Uvjeren sam, da će Vas ovo moje pismo u mnogočemu iznenaditi. A nije ni čudo. Ne poznamo se, a ipak Vam se javljam ovako opširnim pismom.

(Izostavljen jedan odlomak! Uredništvo)

No ima nešto drugo, što Vam želim ovom zgodom saopćiti, tim većma, jer vidim, da nas je neki puki slučaj uputio jednoga na drugoga. Naime, još prošletos — nekako odmah poslije izlaska Vaše knjige iz štampe — pročitao sam Vaš vrijedni književni rad i toliko mi se svidio, da sam odmah — što no riječ: na dušak napisao prikaz o toj knjizi. Napisao i poslao ga redakciji »Hrvatskog planinara«, koja mi ga nakon izvjesnog vremena vratila uz motivaciju, kojoj se nikako nisam nadao i koju nikako ne smatram stvarnom i nepristranom.

Članak priložen ovome pismu glasi:

»Nije lako pisati o planinama. Reproducirati osjećaje, što ih one u nama evociraju vrlo je teško i takovo nastojanje zahtijeva naročiti dar zapažanja u sposobnost izražavanja. Potpune pak realizacije impresija, što ih ispijamo u naručju podatne i svesilne prirode zapravo i nema. I premda postoji mnogo, upravo bezbroj pokušaja, da se realizuju sva ona zadovoljstva i uživanja, što nam ih pružaju veličanstveni kameni blokovi, jezovite litice i ponori, apsolutno neopisivi refleksi sunčanih zraka s raspucane površine vječnoga leda, kikut alpinskih brzica, buka slapova i tako dalje, ipak su sve to samo kopije. Katkad uspjelije,

katkad loše, ponekad i dobre, ali samo uvijek kopije nečesa, što je kopirati vrlo, vrlo teško.

Naša planinarska literatura — a tu apstrahiram masu polupismenih sastavaka — vrlo je siromašna. Dvije, tri knjige, desetak lijepo pisanih i kojekuda rasijanih članaka i — gotovi smo. A ipak su naše gore i planine toliko divne, tako bogate najraznovrsnijim varijacijama planinarskih štimunga, da se — obzirom na prirodne ljepote — potpunim pravom ubrajamo među najsretnije zemlje našeg sličnog planeta. Naše Alpe, naš krš i naš Jadran — svijet je zaseban. Sve je to prepuno jedinstvenih fenomena, od najsuptilnijih i najbizarnijih do najdivljih i najtežih, a boravak i snatrenje u tom raj — možemo i trebamo li si ljepše da zaželimo?! — Uznosi nas visoko nad svu trulost i surovost sadašnjice, podržavajući u nama teškoćama i grubostima života često puta poljuljanu vjeru u ideale. I nigdje se čovjek ne osjeća tako sretno, tako radosno, tako voljko, kao u planinama! Visoki bregovi stružu s nas profanost uličnih i gradskih kloaka, opasnosti na rubovima vrleti iskušavaju naše drugarstvo, čeliče naše prijateljstvo, a urlanje bure kreše iz nas potpuna čovjeka! Zar je onda čudo, što vazda osjećamo čežnju za planinama?!...

Jednako je razumljivo i ono zadovoljstvo, što ga osjećamo čitajući najnoviju zbirku turističkih impresija i reminiscenca strastvenoga planinara Vjekoslava Cvetišića. Ne putuje svojom posljednjom knjigom on sam. Ne! I mi smo također uprtili naš nahrptnik, uzeli cepin i ponovno putujemo dobro nam poznatim putevima. Koji puta? Sporedno! Putujemo, prelazimo s jednoga brjega na drugi, uživamo u djevičanski bijelim snježnicima staroga znanca Triglava, sa sunovratnoga Stola pozdravljamo kristalne Visoke Ture, preskakujemo litice vapnenačkih Kamničkih Alpa, proživljavamo čarobnu ivanjsku noć na Kumu, odlazimo u zagrljaj velebitskoga i biokovskoga krša i — sretni smo. I ne uživa sam Cvetišić! Njegovi osjećaji i naši su; njegove uspomene i naše su; i zahvalni smo mu, što je našu planinarsku literaturu obogatilo zaista lijepom, dobrom i potrebnom knjigom.

Zbirka putopisa »Sa planina i gora« postizava dvoje: u starih planinara nostalgično osvježava ugodne reminiscence a u onih, koji još nijesu koracali markiranim i nemarkiranim putovima rada težnju za upoznavanjem svega onoga, što je u toj knjizi tako vjerno i plastično prikazano. Cvetišićev stil je lak i lijep; pričanje mu teče glatko, ne gubi se u detaljizovanje i čitajući te stranice osjećamo sličnu ugodu, kao kad se nakon naporna veranja i mučna hoda umorni i žedni namjerimo na bistro vrelo. Zato će tu knjigu morati sa zadovoljstvom pročitati svatko, tko imade ukusa i smisla za lijepo, pa ma ne bio planinar i fanatički poklonik tajanstvenih bradavica i bora starice Zemlje.

Krizmanova ukusno izrađena naslovna stranica i nekoliko vanrednih snimaka uz tekst (Jalovec, Minin Bogaz u Durmitoru, Cetina, Na Malom Glockneru i druge) povećavaju vrijednost ovoj i tehnički odličnoj knjizi, što sve pridonosi, da je i druga Cvetišićeva knjiga »Sa planina i gora« dragocjen dobitak nesamo za planinarsku, već i uopće našu lijepu knjigu.

Vladimir Blašković, v. r.

Sa planinskih zatišja: Dr. Ivan Ištvanović. — Zagreb, 1933. — Tek što je izašla iz štampe Cvetišićeva 4. knjiga »Sa planina i gora«, evo nove knjige »Doživljaja, dojmova« dra Ivana Ištvanovića, za koje je dojmove i doživljaje pisac osjetio potrebu da ih preda javnosti u literarnoj formi. Pa ako možda i nije htio obogatiti našu lijepu književnost, svakako je držao, da obogaćuje našu

planinarsku literaturu. Nije nepoznato, da se planinarski pokret kod nas živo razvija, pa bi logično bilo, da se među tisućama planinara nađe i po koji planinarski pisac, koji bi bio sposoban, da planinarskim dojmovima i doživljajima dade dostojan književni izražaj.

Iz vrlo obilne planinarske literature, naročito njemačke, kod nas je dobro poznata knjiga dra Kugya, koja bi trebala služiti kao uzor literarnom izražavanju planinarskih dojmova, a od Slavena upozorio bih na odličnog poljskog planinarskog pisca M. Zaruskoga. Kod nas postoje takvi pokušaji V. Cvetišića, koji su u glavnom od kritike povoljno primljeni, a na pravu mjeru svedeni prikazom VI. Blaškovića u 9. broju »Hrvatskog Planinara« ove godine.

Ne možemo se lako otići dojmima, da je ova knjiga pisana pod direktnim utjecajem čitanja Cvetišićevih knjiga, pa nastaje pitanje, što je zapravo pisca potaklo, da nakon toga izda i svoju knjigu »Dojmova«, koji daleko zaostaju, zapravo i ne dopuštaju poredbu s Cvetišićevim, a filozofske refleksije deplasirano unose konfuziju u tekst. Piscu ne dostaje izražajne snage za pojedine opise, koji se njemu naročito čine vrijedni i koji duboko zadiru u njegovu dušu, i čitaocu je zapravo žao piščeve muke, koju muči oblačeći pojedine svoje misli u nemoćne rečenice, te se ta muka osjeća po čitavoj knjizi. Osim toga bezbroj je rečenica, koje se nikako ne mogu razumjeti.

Na pr. u 1. članku pisac »Proživljavajući velike časove u gostoljubivoj (zimi ispod kriške stijene!) ali ipak strahovitoj prirodi daleko od svake sentimentalnosti i melankolije... upijajući svim čutilima praosnovu života« postaje »svijestan aktivni stvaralac svega, te počima duboko osjećati i misliti o svrsi života.« U toj situaciji osjeća šapat prirode »sve što je... stvoreno je da uživaš, ali i što činiš, čini za ljubav svima«. Nažalost, to nije šapat prirode, nego je to potonje šapat čovjeka, bića socijalnoga, koje je postavši čovjekom, bićem društvenim, stvaralo zakone socijalne zaštite, kojih priroda sama po sebi ne poznaje, pa po prirodnim zakonima jači nemilosrdno ništi slabijega. Tu i leži bit citirane Schopenhauerove misli, a naš pisac je promašio u želji, da se i mi skladno povedemo za ovim prirodnim zakonima. Za opis toga zimskog jutra pod kriškom stijenom pisac je uskliknuo: »Prizor je bio veličanstven«. Kakav prizor? Valjda onaj kada je pisac, vraćajući se, »nalazio i u samom sniježnom oblaku. Uzavreli ovi oblaci, puni mistike! i simbolike! valova uzburkanoga mora... izgubio mogućnost orijentacije.« Na koncu 1. članka pisac poziva svijet, da svlada svoj egoizam (!) i da pođe u prirodu u svako doba godine.

Božićni usponi na Učku dopuštaju piscu rodoljubive refleksije, te pisac »teško trpi, ali napokon moramo poštovati svete zakone makar i tudinskoga kućnoga praga.« »Radost bi bila velika da nas u ovoj planinarskoj kući dočekuje čovjek naše krvi?« (Zašto upitnik?). Moli se Bogu osvete, koju je molitvu »čuo povjetarac«, pa valjda za to, što je pisac u tom poglavlju napustio svoj zavjet, da »pravo na život pripada svakom jednako«, bilo ih je »koji smo po nekoliko puta poljubili zemlju«, valjda za opomenu i blagu kaznu Boga osvete. Sentencije o Galilejcu i Luciferu, koji je za pisca genij tmina (a zove se Lucifer!) dopuštaju mu naivni protest na providnost, kao da je ona kriva, što ljudi još nisu dosada uređili svoje socijalne odnose.

U »Medvednici« uvjerava nas pisac, da se ne trebamo bojati, da će »ubrznati ritam velegradskog razvitka... postati tako strašan elemenat, da uništi... u našim dušama pravi smisao za ljepotu Zagrebačke gore«. Preporuča nam da »sa cijelom svojom dušom zavolimo prirodu«, te nam obećava, »da će nam ona pružiti sve radosti i nebrojene tajne i nagrade« te ćemo si tako postaviti »pravi smisao života«. To je ujedno piščev »katekizam i apologetika proti svima uko-

čenim filistrima«. Ipak pisac drži, da bi neprocjenjivo bilo za nas, da nas na Sljeme odveze električna željeznica! Na Sljemenu pisac je u svom elementu, te »treba samo vidjeti taj raznoliki i šaroliki život, koji izletnici i planinari u slobodnoj prirodi puni zanosu i strasti proživljavaju... u stilu harmonične cjeline i temperamenta! To, što se tamo vidi »griješ bi bilo obuzdati«, a vidi se i vrijedno je pročitati na strani 24. redak 4—24 itd.

Izlet na Skrlaticu omogućio je piscu da metafizičko naziranje na život zamijeni spoznajno kritičkim. Problemi nestaju, »a duši svakoga pojedinca godi... da se... prema veličini fantazije i impulzu svoga razuma dovine najvišega kulta, trenutačnoga ostvarenja vječnoga u sebi kao kulminacija najvišega idealnoga života.« To je valjda i piščeva kritička spoznaja? Svakako je kulminacija filozofskog nesmisla u jednoj planinarskoj knjizi. Skrlatica je misterij ljepote! (Str. 27. red. 28.) Kao da se Skrlatica manifestira kao ljepota po estetskim zakonima djelovanja lijepoga, a ne kao grandiozna veličina elementa samoga, koji svojom veličinom i težinom djelovanja satire u prah posmatrača, te ga ispunja osjećajem sitnosti i prolaznosti prema vječnim manifestacijama velike prirode. Apsurdna je upravo piščeva misao »nitko nam nemože zabraniti, a nema ni prava, ljubav prema ljepoti, koja cvate i ocvate, a još manje može da postoji k a t e g o r i č k i i m p e r a t i v u zabrani velike ljubavi prema božanskoj prirodi«. To je citirano doslovce, da se jasno pokaže jednu potpuno deplasiranu, iskonstruiranu i besmisleno rečenicu.

Ne mogu odoljeti, a da posebno ne istaknem piščev put do Aljaževa doma noću: »... nadode strahovita bura. Munje, vjetar, kiša, ... svi ti strašni elementi urotili su se proti nama, sićušnim dvonošcima... u najvećoj živčanoj napetosti i koncentraciji životne energije... polagano i oprezno napredujemo. Bljesak munje..., pa ipak u dobrom raspoloženju dolazimo do Aljaževa doma«. Zaista rijedak primjer labilnoga temperamenta. Pisac je pod vrhom Skrlatice i uživa u kompoziciji boja, pomišlja na minule vjekove. A sada: »Velika tišina...« magnetskom atrakcijom hipnotizira...«

Pisac se sjeća Turgenjevljeve pjesme u prozi i htio bi s njim uskliknuti: »Uskrsnuo je veliki Pan-« — te bi sada htio vidjeti i čuti nimfe i vile, kako bi oko njih zaplesale i zapjevale. U stijeni pod vrhom Skrlatice zaista rijedak prizor, a za nas, koji očekujemo nimfe i pana u kakvom zagorskom vinorodnom pejsažu, svakako rijetko iznenađenje! Ako ništa drugo, i to je dosta, da nas je u tom poglavlju pisac upoznao s magnetskom atrakcijom hipnotizma visokih gora, samo je šteta, što se tim otkrićem nije mogao poslužiti i Mesmer za svoja slična magnetska djelovanja. Nakon što su se piščeve misli još »ukrstile sa azurnim prostorom«, slijedio je dosta komplicirani i dugački silaz sa Skrlatice, koji je izlet za pisca bio blagotvoran: »osjetili su se ljudima ne u dolini već na vrhovima, ma i zavijenim maglom i oblacima«. Tu je pisac osjetio (valjda hipnotiziran magnetskom atrakcijom) da planinarstvo stvara čovjeka »još iznad jakog karaktera«, te je osjetio »u sebi slobodu i koncentraciju duševno-duhovne energije, koja kao zrake sunca ima da prožme cijelo čovječanstvo«, te vidimo da se »danas još planina i smrti boje samo sitna čeljad, koja duše nema«. Dakako dvonošci magnetizovani i još k tome osvjetljeni zrakama duševno-duhovne energije ne boje se planina!

U opisu izleta na Golicu nailazimo na ovakav pasus: »uspomena na ovakav izlet, na proživljene radosti i silne jedinstvene ekstaze, kulturni je preporod par excellence, jer potpunim pravom možemo govoriti, da ovakav kult naprama prirodi i jest pravo vraćanje prirodi što ne znači korak unazad nego progres, u visoku slobodnu makar i strahovitu prirodu i prirodnost«. Što ima to da znači?

Ili ovo »bez predrasuda i okolišanja sa instinktom zdravoga prirodnoga morala najnovijega zavjeta, sve je tamo u visinama pjano od veselja, strasivo i impulzivno a opet tako jednostavno«.

Mora da se pitamo, kakav je to zapravo moral najnovijega zavjeta? Taj je članak pun takovih i sličnih odlomaka, koji zapravo nemaju nikakove međusobne veze, a još manje veze s opisom puta na Golicu, te se dobiva impresija, kao da se pisac bavio studijem nekih filozofskih problema i kušao naći filozofski osnov planinarenju, te onda pišući svoje sastavke umetao već gotove svoje filozofske misli. Jer je inače teško razumljiva ovakva rečenica: »Zar može postojati jača opojnost života, odnjihana blagim ali i snažnim čarima u ovakovim časovima, koji su melem čovječjoj duši, ali i kvasac, da se u njemu razviju najljepše odlike i strasti«.

U istom članku otkriva nam pisac i svoje zasebno astronomsko poimanje, te govoreći o drugim sunčanim sistemima — »sunaca raznih boja, ljubičastih, narančastih, da jedva možemo zamisliti konstrukciju gravitacije i gibanja takovih nebeskih tijela i idealnu perspektivu tamošnjih stanovnika«. To je zaista velika misao!

Scena s tetrijebom, razmišljanje o ljubavi te apostrofiranje tetrijeba sa strane pisca toliko je šaljivo i naivno, te se mora pomišljati, da je pisac taj odlomak stavio u knjigu kao mali veseli odmor već dobro izmučenom čitaocu (str. 39 i 40).

Noćni zimski izlet na Triglav djelovao je na našeg pisca, te je svoje kritičko spoznajno filozofsko naziranje sa Skrlatice zamijenio znanjem Veda: »a čovjek ili možda tek budući natčovjek, heroj, genij ili svetac, postignuće konačnu svoju sreću onda, kada se bude svojim vlastitim trudom i znanjem dovinuo znanja i svemoći samooga apsolutnoga duha«. Možda će još koji izlet u Alpe našem piscu omogućiti, da se konačno filozofski orijentira i zauzme određen stav u raznim filozofskim naziranjima, što mu od srca želimo, jer je žeda za konačnim saznanjem kod njega zaista velika i vidljiva diljem čitave knjige. Upuštajući se u historijske digresije kod prvih uspona na Triglav nigdje ne spominje Slovence Staniča i Vodnika a Kredaricu otvorilo je S. P. D. tek 10. XIII. 1896.

Čitajući dalje nailazimo na sve manje filozofiranja, a na više što uspjelih što neuspjelih opisa planinarskih putova i doživljaja, dok se konačno ne nađemo u zadnjem poglavlju, posvećenom Gorskom Kotaru, u kojem ne nailazimo ni na kakve naročite filozofske misli, pa je zato i pisac valjda ovom poglavlju i dao naslov »Filozofija planinskih zatišja«!

Jamačno to, što su sada pri kraju planinarske cipele pisca tištile, te je nastavio hod u čarapama prašan i umoran, ne spada u filozofiju planinskih zatišja, osim ako je pisac napredujući u studiju Vedâ, odbacio cipele, te na način fakira proslijedio put.

Silazeći triglavskim snježnicima zimi, veli nam pisac, vezao ga je uzetom drug Jakšić, pa je žaliti, da ga Jakšić nije vezao i »književnim uzetom«, te ga kao vješt planinarski pisac i izveo lakše preko strmina i ledenjaka književnog nastojanja.

Nade se u knjizi i po koji uspjeti opis, tako na pr. Zagreba i Zagorja na strani 23., ali to su rijetka mjesta.

Jezik je slab, rečenice su glomazne, pokazuju disocijaciju misli, pa su mnoge i nerazumljive. Stil je nenaravan, izvještačen. Imade i gramatičkih pogrešaka.

Knjiga je tehnički vrlo ukusno opremljena, naslovni list dobar, priložene slike po fotografijama sve od reda lijepe.

Svoje članke trebao je pisac priopćiti u feljtonu dnevnih listova ili u »Hrv. Planinaru«, gdje bi uz korekturu bili izloženi mnogo blažem sudu, a ispunjavali bi i neku svrhu, dajući piscu prilike, da svojim planinarskim dojmovima dade širi publicitet. Ali izdati ih u knjizi u formi literarnog djela, za to u preslabi, pa je šteta truda, lijepe opreme i svestranog razočaranja.

Dr. A. Špiler.

Umjetnost

Pokret umjetničke fotografije. I. Kada je u mjesecu listopadu prošle godine naš planinarski drug i odličan foto-radnik g. Otokar Hrazdira u Ivancu pokrenuo jugoslavensko izdanje mjesečnika internacionalne umjetničke fotografije pod napisom »Galerija«, napisao je »Fotoamateur« u broju 259. dnevnika »Obzor«, »nekoliko riječi o umjetničkoj fotografiji«. Mišleći, da je pokret umjetničke fotografije kod nas još nepoznat, teško mu je upotrebljavati naziv »umjetnička fotografija«, da se ne bi zbog toga izazvao nesporazum u redovima umjetnika s jedne strane i u redovima fotografa s druge strane. S toga izrijeком kaže, da će umjetnici »nekritički negirati fotografiji uopće svaku mogućnost umjetničkog izražavanja, dok će fotografi čitavi svoj posao nekritički proglasiti umjetnošću«. A publika će »opet nekritički odabrati jedan ili drugi sud, ne brineći se za pitanja, koja se nameću faktom, da je pokret umjetničke fotografije, kao ozbiljno nastojanje, danas raširen po čitavom svijetu«. Obzirom na to potrebno je postaviti ova pitanja:

1. Da bi čovjek svoje pomisli izrazio umjetnički, potrebna su mu za to pomoćna sredstva dotične vrste umjetnosti. Pita se: daje li i fotografija mogućnosti, da čovjek s njezinim pomoćnim sredstvima izrazi svoja psihička stanja?

2. Može li slika, koju fotograf izradi, na nas umjetnički djelovati, te u našoj duši probuditi i pokrenuti sva ona psihička stanja, koja je fotograf u momentu snimanja imao?

Postavivši ova pitanja »fotoamateur« odgovara, da »problem fotografije kao umjetnosti danas još u glavnom stoji kod ovih otvorenih pitanja«. No to je valjda samo kod nas u Jugoslaviji slučaj! »U drugim zemljama, gdje je pokret umjetničke fotografije uhvatio dublji korijen, pokrenuta je barem diskusija o tim pitanjima, pa se, naročito u Engleskoj, i neki umjetnici priklanjaju shvaćanju, da se fotografija, s ogradama, koje joj nameće njezina posebna narav, može smatrati umjetnošću, te se čak i sami bave njome kao umjetnošću«.

Znajući to »fotoamateur« kao činjenicu ipak ne vjeruje u umjetničko izražavanje fotografije, pa se kao s nekom resignacijom odlučuje za misao: »Bit će najtočnije, ako se kaže, da fotografija tek traži tlo, na kojem će se potpuno očitovati njezine posebne umjetničke mogućnosti«. Ova je misao u skladu s pokretom umjetničke fotografije u drugim zemljama, u kojima su je pravi umjetnici kao umjetnost prihvatili. I kada je tomu tako, onda je s tijem u protuslovlju slijedeća rečenica: »Sigurno je, da za fotografiju ne postoji problem izražavanja doživljenoga u smislu umjetničkog svladavanja forme, kao kod slikara slobodnom rukom«. Ako suvremena fotografija traži tlo, na kojemu će se potpuno očitovati njezine posebne umjetničke mogućnosti, onda problem umjetničkoga izražavanja u fotografiji stoji pred rješenjem. To nam dokazuju čitave galerije slika, koje fotoamateri izlažu na svojim

internim i eksternim izložbama i koje reproduciraju u raznim svojim i drugim revijama. Za dokaz tomu navest ćemo nekoliko najnovijih pojava u fotoamaterskoj umjetnosti domaćoj i stranoj.

Fotoamaterska izložba u Sušaku, koju je naša podružnica »Ve-lebit« priredila krajem mjeseca kolovoza 1933., prigodom 10-godišnjice svoga opstanka, smjestila je u pet velikih prostorija oko 500 slika, koje su imale u glavnom svrhu planinarsko nacionalnu, jer su po svome sadržaju prikazivale ljepotu domovine. Slike su bile grupirane tako, da se je mogla upoznati tehnika i umjetnička individualnost pojedinih autora. U 232. broju »Novosti« primjećuje V. H., da je »veći dio slika uspio odlično, tako da je jury imao tešku zadaću, dok je stvorio svoj konačni sud u izboru dobrih za najbolje. I među ostalim slikama ima mnogo zahvalnih motiva, što ih je planinarsko oko dobro zapazilo. Ovi motivi dođuše zbog tehničkih nedostataka nemaju u sebi tolike umjetničke vrijednosti, ali su u toliko zanimljivi, što nam dokazuju s koliko čuvstva i ljubavi planinar u prirodi uživa. Ovom nada sve uspjelom izložbom planinari su doista pokazali koliko shvaćanja imaju za promicanje planinarske ideje i ljubavi spram svoje domovine«. U 9. broju »Hrvatskog Planinara« veli tajnik Središnjice g. Vučak, da »je na ovoj IV. izložbi uspjelo prikazati javnosti prirodne krasote iz svih krajeva naše domovine«, pak zaključuje, da su »svi izloženi radovi bili prvorazredne izradbe, te su se posjetiocima osobito svidjeli«.

Foto-amaterska izložba u Osijeku, koju je naša podružnica »Jankovac« priredila početkom mjeseca rujna 1933., smjestila je u velikoj dvorani okružnog inspektorata oko 600 slika, koje su u glavnom prikazivale »interesantne pejzaže i druge razne motive«, kako to osječki »Hrvatski List« u svome 272. broju izvješćuje. U tom se izvještaju dalje veli: »Ima slika, koje zadržavaju mekoćom izradbe, preciznom oštrinom i odličnim kompozicionim smislom dotičnog foto-amatera. Nekoje fotografije djeluju poput umjetničkih slika, rađenih krajonom«. Djelovanje tih slika na publiku stvara velike rezultate. To priznaje i izvjestilac osječkog dnevnika, govoreći o posjetu izložbe, koji je »bio odličan, kud i kamo bolji nego se moglo misliti. Vidjelo se, da u našem gradu ima mnogo ljubitelja fotoamaterstva, koji su s velikim interesom pogledali svaku pojedinu sliku«. Cijela je izložba zavrijedila »pažnju i šire osječke publike, koja će svakako biti iznenađena velikim brojem lijepih foto-amaterskih radova, koji mogu i lajka oduševiti za fotoamaterstvo«. — I »Novosti« u broju 275. donose prikaz ove izložbe iz pera V. H., koji između ostaloga ističe, da »već na prvi pogled upada posjetiocima izložbe ugodan arrangement. Prikaz izloženih slika uspio je koliko s umjetničke, toliko i s tehničke strane u pretežnom dijelu odlično. Tu se najbolje razabire, kako idealni planinar vješto zapaža prekrasne motive i vjerno prenaša na sliku da pomoću njih upoznaje i onaj svijet, koji još možda nije mogao da se dovine onih visina, za kojima planinar čezne i koje nastoji dohvatiti. Izložbu ukrasuje toliko umjetnina i zanimljivih motiva, da ih je nemoguće potanje opisati«.

Da uzmognemo izvesti naš zaključak o mogućnosti fotografije kao umjetnosti mi ćemo se poslužiti ne samo konkretnim primjerima kao izravnim dokazima, nego i riječima, kao neizravnim dokazima, koje nam pružaju izvjestioci, na koje su konkretni primjeri neposredno djelovali. S toga smo mi te riječi u njihovim izjavama podcrtali. No prije nego li stvorimo zaključak kao

odgovor na gore postavljena dva pitanja treba da se osvrnemo i na rad Foto kluba u Zagrebu i na izdanje mjesečnika za promicanje umjetničke fotografije.

Interna izložba Foto kluba u Zagrebu, koja je u mjesecu listopadu priređena iz čisto pedagoških razloga, donijela je 92 djela iz kamera i ruku 14 izlagača. Iako su autori bili svrstani abecednim redom počevši od Anhalcera pa do Weissa mogla se na kraju pomnijovog i podrobnog posmatranja tih djela uočiti diferencijacija između početnika, naprednijih i najnaprednijih, a to obzirom na moć zamjećivanja i osjećanja objekata i na vještinu i ukus pri izradivanju. Ta je izložba očividno dokazala, da Foto klub posjeduje mnogo smisla za razvoj umjetničke fotografije i da razumije uzgajati pojedinačne duševne sile, kojih među članovima i na pretek ima. Bez sistema sve te sile ne bi značile ništa, pa bile kamere i ambicije još veće. Tu činjenicu shvaća Foto klub do krajnosti, pa je s toga i do krajnosti u život provodi. Zato je izložba toga kluba bila zapravo ispitna izložba jedne ozbiljne škole, kojoj je pred očima samo i jedino čista, ničim nenatrunjena svrha umjetničke fotografije. Pravo je tako, da u školi daje pobude i slobode za prirodan razvoj individualnosti. Tko je pod uticajem izvjesnog prednjaka ili možda cijele neke škole, neka ga, možda će pouzdanije dati smjer i oblik svome poletu, koji međutim i treba mentora i vodu. Tko je opet slobodan kao ptica u zraku, te želi da se razvija samo pod uticajem svoje zgođne unutrašnjosti, prosto mu bilo. Koja pak privlače točke, kojih svatko ne vidi, dajte mu, da razvija moć umjetničkoga oka. I tako redom. Sve se to dalo vidjeti na toj izložbi, tako je ona sastavljena i uređena bila. A to je u istinu kolosalno nastojanje, da se riješi problem umjetničke fotografije. Mi ćemo se na tu izložbu baš tako kao i na one druge dvije osvrnuti, kada dođe red na zaključnu riječ o problemu umjetničke fotografije.

Galerija je mjesečnik internacionalne umjetničke fotografije. Izlazi istovremeno u više jezika i u raznim nacionalnim izdanjima. Jugoslovensko izdanje »Galerije« pokrenuto je u mjesecu listopadu 1933. sa svrhom, da svaki ozbiljan fotoamater dozna, što se na području umjetničke fotografije zbiva izvan granica njegove zemlje. Na taj će način fotoamater za svoj rad i napredak primati pobuda iz svih krajeva svijeta, a bit će mu pružena i mogućnost, da i on sa svoje strane daje poticaja fotoamaterima izvan granica svoje domovine. Ova idealna veza fotoamaterskih umjetnika, pak onda upoređivanje umjetničkih djela, utakmica i upoznavanje nastojanja te mogućnosti na području umjetničke fotografije čine, da fotografija nije pukim sredstvom »za promicanje turizma ili možda slikanje za uspomenu i spomenar«, nego je prava »djelatnost, koja pokazuje sigurnu i čvrstu tendenciju, da se afirmira kao samostalna umjetnost«.

»Galerija je više od običnog časopisa, ona znači oživotvorenje jednog sistema, koji fotografima pruža dosad nepoznatu mogućnost, da svoje slike iznesu pred forum čitavog fotografskog svijeta«. Za tu svrhu izlazi Galerija svakog mjeseca i donosi 20 najboljih reprodukcija iz svih krajeva svijeta. Prije slika ima svaki svezak najmanje dva eseja o problemima i o pokretu umjetničke fotografije, a iza slika ima i stručno-tehnički tekst.

Kolike li dobiti od tog mjesečnika za sve, a naročito za naše fotoamatere. Oni će tako nastaviti na ono što su još godine 1894. započeli i proširiti će svoju djelatnost preko granica svoje domovine. Dosta je bilo poteškoća, dosta nepovjerenja. Naši su fotoamateri morali da se probiju između Scile i Karibde, da dostignu svoje suradnike i drugove u drugim zemljama. I oni ih uistinu dostiгоše. To dokazuju njihovi uspjesi i njihove nagrade na internacionalnim izložbama u svijetu i kod kuće.

Dr. A. C.

Iz časopisa i novina

Šport i nasljeđivanje. Pod ovim je napisom u 8. broju »Prirode« objavio prof. B. Zarnik članak o odnosu športa na eugeniku, odnosno nasljeđivanje. Tim člankom prof. Zarnik daje planinarstvu posebno značenje, i zbog toga ćemo se osvrnuti na taj članak.

Prof. Zarnik zastupa mišljenje, da šport, rad mišićja uopće, nema nikakvog uticaja na spolne stanice, odnosno gene, faktore nasljeđivanja. Isto tako ne utiče na gene ni higijenski način života, obilježen suvremenim športskim pokretom. Ovi geni nepromjenljivo teku od generacije na generaciju po tračnicama Weismanovog zametnog puta, dok je tijelo (soma) sa svojim stanicama izvrnuto raznim promjenama, tako i pozitivnim uslijed tjelovježbe, ali te se promjene ne tiču gena, kao što se na pr. nas ne tiče baština bogatog mandarina, koji je umro u Kini.

Međutim se s time ne možemo potpuno složiti.

Odnosi some (tijela) sa genom mogu da postoje u nekom uzajamnom odnosu, na što nas upravo potiče u članku priložena šematska slika, jer konačno iz gena se razvija soma, a iz some mogu da teku i uticaji na gene. Odnosi u našem organizmu toliko su komplicirani, pa što više otkrivamo i neslućene uticaje i korelacije obzirom na mijenu tvari, djelovanje hormona i t. d., to više moramo da dopuštamo mogućnost uticaja sa strane promjena u tijelu na eventualne promjene na gene, odnosno nasljedne faktore. Osjetljiv organizam (mi smo naime psihofizički organizam) možda bi i zbog mandarinove smrti doživio proremetnju komplicirane ravnoteže svoja organizma, te putem vegetativnoga živčevlja prouzročio kakovu promjenu fiziko-kemijskog ravnovjesja u tkivu i sokovima svoja organizma, koja bi se očitovala posredno i na spolnim stanicama i prouzročila stanovitu promjenu gena? Šport ne može na eugeniku biti potpuno indiferentan.

Vrlo je privlačiva sličnost t. zv. somacija ili modifikacija, to jest promjena organizma uslijed vanjskih uticaja (ishrana, razna osvjetljenja i zračenja, temperatura i t. d.), a koje se promjene očituju i kao nasljedne na nekoliko generacija, sa mutacijama t. j. definitivno nastalim novim formama. Ali ako te somacije ostanu trajno pod istim uticajem, koji je promjenu prouzročio, dobili smo iz somacije trajnu formu ili mutaciju. Ne smijemo a priori odbiti ni mogućnost paralelne indukcije, koja se očituje tako, da isti uticaj jednog vanjskog faktora na naš organizam vrši paralelno i uticaj na spolne stanice, te će se promjena nastala na organizmu roditelja očitovati putem promjene gonade i na organizam potomka, a da taj potomak sam nije bio izvrnut tom uticajnom faktoru.

Baš u tom ležala bi eugenička važnost umjerenog športa, koji bi se generacijama morao izvršiti, te bi konstantnim, dugotrajnim vježbanjem tijela u otpornosti, izdržljivosti, jakosti ta ista svojstva konačno prenio na kasnije generacije. Te bi kasnije generacije pokazivale svoju otpornost prema bolestima, jaču izdržljivost i t. d., što bi se velikim statistikama onda moglo dokazati kao pozitivni rezultat umjerenog športa.

Nas ne može odbiti od športa ni higijenskog načina života iskustvo, da ja na pr. do sada nisam doživio nijedan slučaj sepse kod seljačkih žena, a da sam izvodio razne zahvate u upravo očajnim i nemogućim prilikama, što bi govorilo o blagotvornom imunitetu na temelju nečistoga, nehigijenskog, ali polagano imunizirajućeg života. Mi ipak čeznemo za higijenom, bavimo se športom, ma da eventualno i gubimo taj imunitet »prirodne« nečistoće!

Sve, što je g. prof. Zarnik rekao o športu i športskom shvaćanju današnjice, ispravno je. Po ljudstvo je zaista sporedan i nimalo važan rekord koje športske

veličine, a bit toga rekordomanstva i upravo grozničava registracija tih raznih rekorda i tehničkih otkrića leži u duhu tehnizovanog, materijalističkoga i odduhovljenoga vremena i ljudstva. Čovjek (homo sapiens), ističe prof. Zarnik, neka se manifestuje umom i u tom smjeru treba da krene ljudstvo, u prvom redu odgoj omladine. Treba nam humanističke obrazovanosti!

Govoreći o umjerenom športu, ističući važnost kretanja i vježbe na svježem zraku i suncu upozorio je prof. Zarnik na planinarstvo, koje nam daje najidealniju mogućnost najzdravijeg i najljepšeg športa. Mišljenje prof. Zarnika o planinarstvu dobra je definicija toga pojma u relaciji spram športa, pa je vrijedno tu definiciju doslovce prenijeti i planinare na nju upozoriti. Prof. Zarnik veli: »Planinarstvo se često pribraja športu, što držim sasvim neispravnim. Planinarstvo je najsavršenije uživanje ljepota i veličanstva prirode, ono je ujedno i fizičko i duševno uživanje. Što je veći intelektual pojedinca, to će biti užitak, koji pruža boravak u netaknutoj planinarskoj prirodi, veći. Naravno planinarstvo ima jaku športsku komponentu u tjelesnom naporu i u fizičkoj vještini savladati oporu divlju prirodu, ali je taj mišićni rad samo sredstvo, a ne cilj planinarstva«. Tim dvjema komponentama: estetskom uživanju prirodnih ljepota i športskom naporu dodao bih još komponentu socijalnu u smislu izgrađivanja altruističkog osjećaja drugarstva, što je opet uvjetovano etičkim momentom čvrstoća karaktera i jake volje.

Planinarstvo dakle izgrađuje ljude pozitivnih kvaliteta u psihičkom i fizičkom smislu, individue, koji su eugenički po ljudsko društvo od velikog značenja.

Dr. A. Špiler.

Planinarski dom na Irškom Vencu. Društvo »Fruška Gora« sa sjedištem u Novom Sadu izvršilo je dne 29. listopada skromnu svečanost na Irškom Vencu u Fruškoj Gori. Ondje se obavilo »Polaganje povelje u temelje turističkog doma«.

Polajući povelju u temelje Doma društveni je predsjednik g. Dr. Milorad Popov istakao veliki značaj planinarstva uopće a napose u Fruškoj Gori i Dunavskoj banovini, u kojem se području nalazi organizacijska i građevinska djelatnost Društva Fruške Gore. On je naročito naglasio, da iza ovog velikog planinarskog doma ima da slijedi građevinska aktivnost Društva Fruška Gora na podizanju planinarskih domova i u ostalim planinama naše zemlje, a u prvom redu Dunavske banovine. Rudnik i Bukulja bit će prvi na redu. Za njihovo su podizanje planovi već gotovi a i jedan dio sredstava je osiguran.

Društvene vijesti

RAD PODRUŽNICA H. P. D.

Proslava 10-godišnjice »Bjelašnice« izvršena je u nedjelju dne 17. IX. u observatoriju na Bjelašnici planini. Već u petak počeli su stizavati prvi gosti, koji su dolazili u raznim skupinama sve do nedjelje u jutro, kad je na okupu bilo oko 160 učesnika. Observatorij nije nikada primio ovoliko planinara a teško je da će i primiti, jer za simpatije, koje uživa »Bjelašnica« među planinarskim i ostalim društvima, najbolji su dokaz mnogobrojni poštivaoci, koji su izrazili svoje simpatije na taj način, da su se ispeli i po prvi puta na ovako visoku planinu. Prostorije su bile sve krčate planinarima, a većina je u pjesmi i šali probdila cijelu noć, jer su raspoložive prostorije bile premale za ovako velik broj izletnika.

U nedjelju u 9 sati otvorio je predsjednik Dr. Flegler ovu proslavu, pozdravivši u prvom redu prvog domaćinu i šefa meteorološkog zavoda g. Jovu Popovića, a onda drugog domaćinu i čuvara observatorija g. Josipa Schäffera, zatim osnivatelja i dugogodišnjeg tajnika g. prof. Rengjea, bivšeg predsjednika i primariusa Dr. Vjekoslava Kušana. Iza toga pozdravljeni su delegati od Društva Planinara gg. Moni Levi i Gustav Tausig, od »Romanije« Dušan Vujičić i Daniel Samakovlić, od »Slavije« Salih Gacić i Buki Alkalaj, od »Saška« Plaček Josip i Kajon Mavro, od »Kosmosa« g. Baği, od Zimsko-Sportskog Podsaveza gg. Dr. S. Kalugjerčić i M. Kajon, od »Ski-kluba« Hrisafović Vlado i Sumbulović Isidor, od »Prijatelja Prirode« Moni Ozmo i Žemva Vlajko. Osim gornjih pozdravljeni su i ostali prisutni a napose naš planinarski senior, nadsavjetnik g. Suljagić. Pročitane su brzopjavne čestitke Središnjice, prof. Leinerta, prof. Pasarića, te mnogobrojne pismene čestitke mjesnih i ostalih podružnica Hrvatskog Planinarskog Društva. U nekoliko lijepih riječi objasnio je značaj današnjeg dana prof. Rengjeo, osvrnuvši se najprije na osnutak Hrv. planinarskog društva u Zagrebu god. 1874., te je najstarije slavensko planinarsko društvo, na njegov razvitak prije i poslije rata, kada su se osnivale u svim većim mjestima podružnice a među inim i god. 1923. u mjesecu aprilu i naša »Bjelašnica«. Ističe rad, koji je manje više svima poznat, da društvo živi u najboljoj zajednici s ostalim društvima, i u takoj slozi ide društvo naprijed, što se vidi iz rada pojedinih sekcija. Zatim su proslavu pozdravili delegati: gg. Hrisafović, Levi, Dr. Kalugjerčić i Ozmo.

Među prisutnim primječeni su: Belančić Jozo, šef. adm. odjela rudarske direkcije, sudije Dr. Poljanić Feliks i Dr. Pavo Varda, profesor Karlo Mijić, prokurista Nikola Šubić, sudija Dr. Milaković Branko, liječnici Dr. Raguz Franjo i Dr. Raguz Anto, odvjetnik Dr. Ante Jurjević, ing. rudarske direkcije g. Tibald, sekretar njem. konzulata g. Böhme, i t. d.

Nakon zvaničnih govora i fotografiranja serviran je ručak za delegate i pozvanike, gdje je izrečeno nekoliko nazdravica, napose marljivim planinarkama. Malo po malo počeli su se gosti razilaziti, a dok je pao prvi suton na »ruži« kraj Vrela Bosne stizavali su i posljednji učesnici ove lijepe proslave.

»Dilj Gora« u Slavonskom Brodu priredila je dne 7. listopada u »Kasini« prvu svoju planinarsku zabavu, koja je bila vanredno lijepo posjećena od samih planinara i planinarki. Dvorana je bila dekorirana slikarijama, na kojima je humoristički prikazan život planinarski. Brodske su novine zabilježile, da je toj zabavi pribivao i predsjednik Središnjice Dr. Ante Cividini, koji je održao govor o etičkom značenju planinarstva. »Govor je bio srdačno pozdravljen, a iza toga je otpočela društvena veselica s plesom«.

Dne 24. X. prikazan je u Ton Kinu Hrvatski Dom domaći kulturni film »Triglavske Strmine«, koji je izrađen po amaterima za kinosnimanje Metodu Badjuri i Dr. Stanku Tominšeku uz sudjelovanje najboljih slovenskih planinara-penjača Jože Čopa, Uroša Župančiča, Mihe Potočnika, te Jože Kunstlera, gđjice Pavle Marinko i gđe Milke Badjura.

Radnja se odigrava u jednom od naših najljepših predjela, na najvišoj gori u Jugoslaviji, na Triglavu i Juliskim Alpama, prikazivajući život ondašnjih planinaca i penjanje planinara po najopasnijim strminama.

Do sada je film prikazivan u svim većim mjestima Slovenije, Hrvatske, Slavonije i Primorja te je svagdje naišao na sveopće odobravanje i najpovoljniju kritiku.

Poslije te kino-predstave donijele su brodske novine slijedeću noticu:

»Triglavske strmine. Zahvaljujući brodskim planinarima imali smo prilike da vidimo jedan lijepi film od turističkog značaja. Prekrasni snimci iz najprimamljivijih alpskih predjela Slovenačke kao i iskusni planinari, čijoj smo se vještini morali diviti, oduševili su mnogobrojne gledaoce. Još jedamput zahvaljujemo našim planinarima za pruženi užitak i želimo, da svoj rad i dalje nastave sa istom ljubavlju i agilnošću kao i dosada«.

Brodске su novine izvijestile, da je Podružnica izložila u jednom posebnom izlogu tt. Kapon foto-snimke svojih članova, koje su bile na I. Foto-izložbi H. P. D., podružnice »Jankovac« u Osijeku, 1—8. X. o. god., kao i veliku plaketu koju je primila »Diljgora« u znak priznanja.

Ovim povodom iznašamo mišljenje mnogih fotoamatera u Brodu, da bi bilo zgodno i potrebno, da svi brodski foto-amateri stupe u H. P. D., podružnicu »Diljgoru«, te se tako omogući osnovati foto-sekcija, koja bi imajući na raspolaganju sve potrebno: kao tamnu komoru, aparat za povećavanje itd., upućivala početnike i omogućila naprednije u usavršavanju svojeg rada uz najmanje troškove i najpovoljnije uvjete. Nadamo se, da će do osnutka ove foto-sekcije H. P. D. podružnice »Diljgora« doći u najskorije vrijeme, te ćemo već u proljeće imati prilike vidjeti njen rad na jednoj izložbi u Brodu.

»Mosor« u Splitu priređuje svake godine Šumski dan, koji ima eminentno propagandističko značenje. O tom je splitska »Jadranska Pošta« dne 3. XI. donijela poziv podružnice »Mosor« planinarima i građanstvu, da 5. XI. izvrše jednu elementarnu dužnost, da svi učestvuju u najvažnijoj i najidealnijoj priredbi: pošumljivanju okoliša Planinarskog doma. Na drugom je mjestu u istome broju pod napisom »Propaganda za šume« otisnut ovaj kratki člančić:

»Mosoraši, već u početku svoga rada, uočise problem pošumljivanja. Dođuše, na pošumljivanju radile su i ranije vlasti najrevnije, ali u glavnome se eksperimentisalo. Treba biti pravedan i priznati, da u prilikama, u kojima su vlasti radile, velikih realnih rezultata nije moglo da bude.

Planinari nastoje da i oni pomognu, ukoliko mogu, na stvaranju šuma po našem golom kršu. Sve se njihovo nastojanje usredotočuje u jednu samu misao: pomoći da kod našeg seljaka nastane svijest o potrebi i važnosti šuma. Oni na tom konstruktivnom radu rade predano, ali konstruktivni rad nije uvijek shvaćen kod našeg seljačkog svijeta, koji ima smisla samo za neposrednu korist u sadašnjici.

Drugo, što bi planinari želili, jer smatraju korisnim za opće dobro, bilo bi to, da se — umjesto davanja hrane pasivnim krajevima — povećaju fondovi za javne radove i da se ti fondovi najvećim dijelom upotrebe za pošumljivanje i gradnju cesta, a i da se reorganizuje lučarska služba.

Bilo kako bilo, premda sporo, ideja obnove šuma ipak nailazi na odaziv po cijelom Primorju, pa se je nadati, da će problem pošumljivanja kroz jedan niz godina biti ukolotečen i upućen svom pravom rješenju.

Na tome planinari rade i u nedjelju upriličuju svoj tradicionalni Šumski Dan«.

Prošle je godine taj tradicionalni dan okupio oko 300 lica, a ove je godine taj broj spao, dabome iz poznatih gospodarskih razloga. Ma da je učesnika bilo manje, ipak je priredba uspjela. O tom uspjehu donosi »Jadranska Pošta« od 7. XI. slijedeći izvještaj:

»Šumski Dan, u nedjelju, protekao je u najboljem redu, na zadovoljstvo svijuu: nebo blago, krasno vrijeme, divno vedro obzorje, kao naručeno. Rđavo vrijeme, koje je vladalo u subotu i cijele noći od subote na nedjelju, odvrtilo

je mnoge od sudjelovanja, ali je ipak s raznih strana i na razne načine pridošlo preko 70 planinara i planinarki, a skupa sa 30 školske djece obližnjih sela dalo je lijepu grupu od preko 100 učesnika.

Sakupljenim planinarima, prijateljima »Mosora« i prirode te školskoj djeci održao je prije sadnje predsjednik »Mosora« govor ističući naročito djeci važnost šuma, preporučujući joj da čuva šume kao zjenice svojih očiju, i zahvalio je svim dosadašnjim sreskim šumarima, koji su izdašno surađivali kod priređivanja Šumskih Dana. Pošto je predsjednik »Mosora« osobito toпло pozdravio g. Dra Jurja Arneria, načelnika Korčule, starog mosoraša i velikog zaštititelja šuma, koji je i sam došao da sudjeluje Šumskom Danu, progovorio je i on izrazujući svoje osobite osjećaje simpatije i bratske ljubavi naprama svim članovima »Mosora«, koji rade na popularizovanju ideje obnove šuma i koji, kad ih zove Šumski Dan, pohitaju na naše tužne planine, da im podadu malo života. Zatim je oslovio djecu i povukao paralelu između svoje rođene Korčule, zelenog otoka i goleti Zagore i istakao koje sve blagodati pružaju šume. Konačno je g. Ing. Mladen Kovačić, sreski šumski referent, dao tehničke upute u pogledu sadnje, nakon česa su se svi sa veseljem dali na posao. Rad se je odvijao sa mnogo ljubavi i volje i brzo je čitav kvantum mladica bio zasađen.

Kako rekosmo, Šumski Dan je protekao u najboljem redu, na zadovoljstvo svih Mosoraša«.

»Jadranska Pošta« od 13. XI. saopćuje o tom predmetu još i ovu bilješku:

»Nakon Šumskog Dana pristupili su seljaci Gornjeg i Donjeg Sitna daljnom pošumljivanju okoliša Planinarskog Doma Kraljice Marije na Mosoru. Brojni borići, koji nastradaše ovogodišnjom sušom, bili su obnovljeni, dok je na novim kompleksima zemljišta zasađeno oko desetak hiljada borića. Na ovaj način doprinese Mosoraši, uz plemenitu pripomoć šumskih vlasti, ne samo unapređenju svoje omiljene palestre, već i zaradi seljaka, koja im je u ovo kritično doba vrlo dobro došla. Nadzor nad radnjama pošumljenja vodio je sreski šumar, g. Inž. Mladen Kovačić. Nastavit će se pošumljivanjem oko Vranjače u Kotlećnicama«.

»Novo Doba« izvješćuje, da je na zamolbu načelnika, g. Nikole Dragišića, nekolicina članova speleološke sekcije HPD podružnice »Mosor« krenula u Skradin, da istraži jednu jamu, koja bi, po mišljenju seljaka, mogla doći u obzir kao turistička znamenitost. Članovi »Mosora« spustiše se do dna odnosno jame, duboke oko 45 metara, ali utvrdiše, da jama predstavlja običan oblik senilne jame u kršu, koja za promet stranaca nema nikoje važnosti.

Planinari!

Tražite, širite i preporučujte svagdje naše glasilo

„Hrvatski Planinar“

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.—; za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—. Pretplatu, reklamacije i rukopise prima HPD središnjica u Zagrebu, Varšavska ulica broj 2a. — Odgovorni urednik: Dr. Ante Cividini. — Izdavač: »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb, Preradovičev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Selska c. 47.

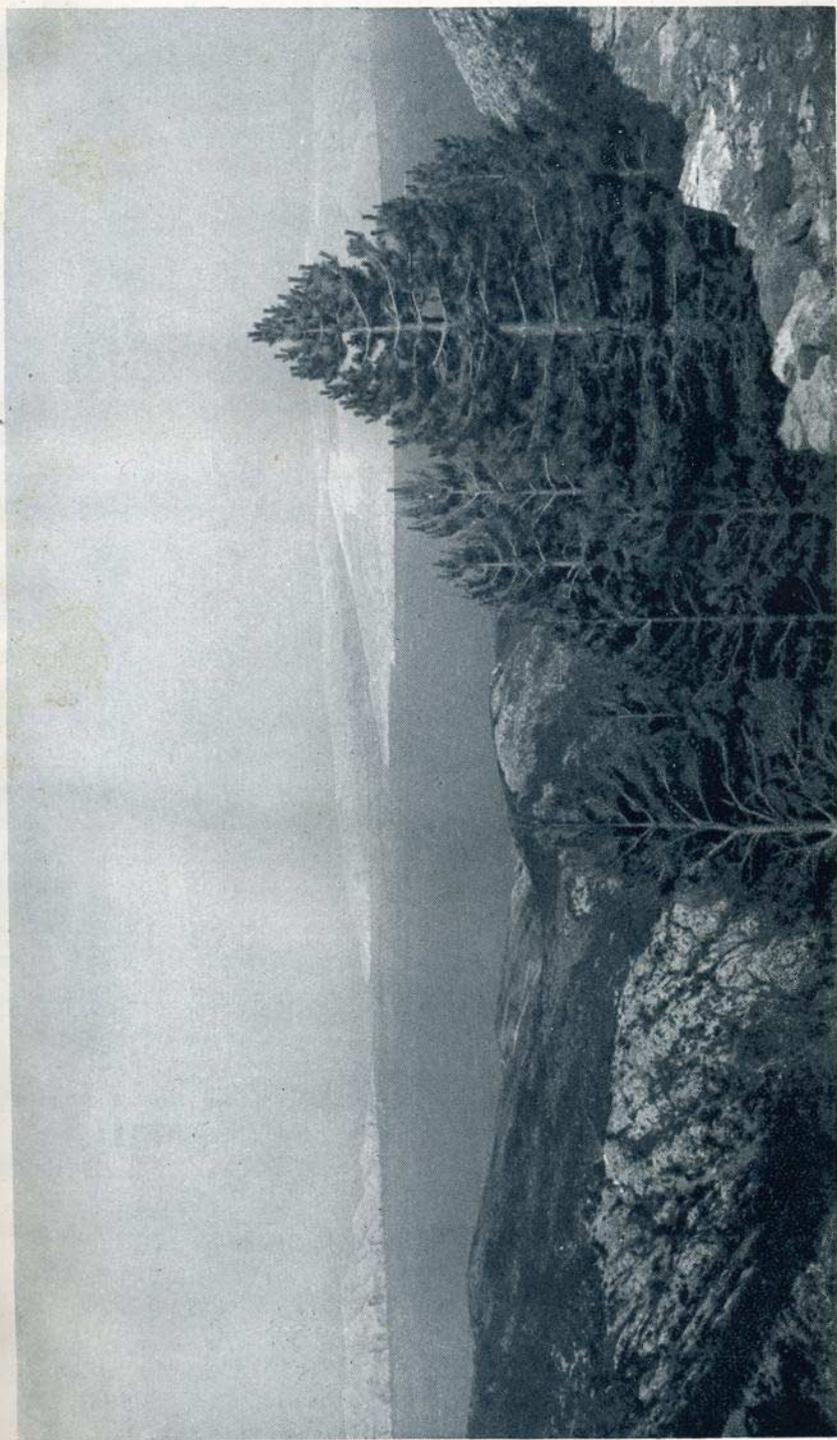

Foto: Franjo Krema ml.

SA VRATNIKA, SA STRMA BRDA...

